

Giriş

Duran varlıklar; bir işletmede işletme faaliyetlerinde kullanmak veya yararlanmak amacı ile edinilen ve bir yıldan kısa sürede paraya çevrilmeleri, satılması veya tüketilmesi öngörülmeven varlıklardır. Duran varlıklar genel olarak;

- Mali duran varlıklar,
- Maddi duran varlıklar ve
- Maddi olmayan varlıklar olarak üçe ayrılır.

Mali Duran Varlıklar Kapsamındaki Finansal Varlıklar

Mali duran varlıklar kapsamında, menkul kıymet niteliğini taşıyan finansal varlıklar bulunur. Ülkemizde menkul kıymetler sermaye piyasası mevzuatı içinde düzenlenmiştir. Buna göre, “Menkul kıymetler, ortaklık ve alacaklılık sağlayan belli bir meblağı temsil eden yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren misli nitelikte, seri hâlinde çıkarılan ibareleri aynı olan ve şartları Kurul’ca belirlenen kıymetli evraklardır.”

Bu tanımda yer alan özellikleri taşıyan menkul kıymetler temel olarak hisse senedi ve tahvil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hisse senetleri sahibine ortaklık hakkı sağlayan, tahviller ise sahibine alacaklılık hakkı sağlayan temel menkul kıymetlerdir.

Hisse Senetleri

Hisse senetleri, sermayesi paylara bölünmüş ortaklıklar tarafından çıkarılan ve ortaklık sermayesine katılma payını temsil eden menkul kıymetlerdir. Ülkemizde anonim şirketler tarafından çıkarılan ve bir ortaklık belgesi olan hisse senedini elinde bulunduran kişi, hisse senedini çıkaran (ihraç eden) şirketin ortağıdır ve şirketin kârından pay alır.

Hisse senedinin piyasa fiyatı, o hisse senedine olan arz ve talep koşullarına göre belirlenen bir fiyattır. Tahvillerden farklı olarak hisse senetlerinde aşağıdaki gibi pek çok farklı değer (fiyat) ortaya çıkabilir.

Nominal değer (itibari değer veya kayıtlı değer); bir hisse senedinin üzerinde yazılı olan değerdir. Anonim şirketlerin sermaye tutarının hisse sayısına bölünmesiyle bulunan değeri ifade etmektedir.

Defter değeri; bir işletmenin öz kaynak toplamının hisse senedi sayısına bölünmesiyle bulunan değerdir.

İhraç değeri; **hisse senetlerinin** şirket tarafından çıkarılışı (ihraç) aşamasında satışa sunulduğu fiyattır.

Piyasa değeri; piyasadaki arz ve talep koşullarına göre belirlenen ve borsa mevcutsa genellikle borsa fiyatı ile eş anlamlı olarak kullanılan fiyattır.

Tasfiye değeri; işletmenin tasfiyesi yani işletmenin faaliyetlerinin sona ermesi durumunda, işletmenin tüm varlıklarının satılması ve tüm borçlarının ödenmesinden

sonra kalan tutarın, hisse senedi sayısına bölünmesi sonucu bulunan değerdir.

Gerçek değer; işletmenin gelir yaratma potansiyeli ve yatırımcıların bu hisse senedinden bekledikleri kazanç oranına göre bir takım teknikler kullanılarak hesaplanan ve yatırımcıların o hisse senedi için ödemeye hazır oldukları değerdir.

Hisse Senedinin Sahibine Sağladığı Haklar

Hisse senetleri ana sözleşmede aksine bir hüküm yoksa sahiplerine eşit haklar sağlar. Bu tip hisse senetlerine *adi hisse senetleri* denir. Bir kısım hisse senetleri ise adi hisse senetlerine göre kâra katılmada, yönetim ve denetim kuruluna üye seçiminde, oy hakkında ve benzeri konularda ana sözleşmeye dayanarak sahiplerine imtiyazlı haklar tanıyabilir. Bir anonim ortaklıkta çeşitli imtiyazlara sahip hisse senetleri bulunuyorsa bu hisse senetlerine *imtiyazlı hisse senetleri* denir.

Hisse senedi sahibi şirketin ortağı olduğundan, hisse senetlerinin sahiplerine sağladıkları haklar şu şekilde sıralanabilir:

- *Yönetime katılma (oy) hakkı*, şirket genel kurullarına katılıp, alınacak kararlar için oy kullanma hakkını ifade eder. Her hisse senedi sahibine bir oy hakkı sağlar. Hisse senetlerinin en önemli özellikleri sahibine sağladıkları oy haklarıdır.
- *Kâr payı (temettü geliri) alma hakkı*, şirket kârından hissesi oranında pay elde etme hakkını ifade eder.
- *Rüçhan hakkı*, şirketin gerçekleştireceği sermaye artırımını nedeniyle ihraç edeceği yeni hisse senetlerini öncelikli olarak alma hakkıdır.
- *Tasfiyeden pay alma hakkı*, şirketin tasfiye olması (şirket faaliyetlerinin sona ermesi) durumunda tasfiye sonucuna payı oranında katılma hakkıdır.
- *Bilgi edinme hakkı*, yönetim kurulunun düzenleyeceği faaliyet raporu, denetim kurulunun düzenleyeceği denetim kurulu raporu, bilanço, gelir tablosu ve kâr dağıtım tablosunu inceleme hakkı, genel kurulda soru sorma hakkı, denetçilere şikâyet etme hakkı ve benzeri hakları ifade eder.
- *Bedelsiz pay alma hakkı*, şirketin iç kaynaklardan yapacağı sermaye artırımlarında çıkarılacak hisse senetlerinden, sahip olduğu pay oranındaki hisse senetlerini bedelsiz olarak alma hakkını ifade eder.

Tahviller

Tahviller devletin ya da özel sektör şirketlerinin, borçlanarak orta veya uzun vadeli fon sağlamak üzere çıkarttıkları borç senetleridir. Tahvil sahiplerinin herhangi bir ortaklık hakkı yoktur, sadece tahvili çıkaran (ihraç eden) devlete veya şirkete karşı alacaklılık hakkı sağlar.

MUH104U-GENEL MUHASEBE II

Ünite 1: Mali Duran Varlıklar

Tahviller, devlet ya da finansman ihtiyacında olan anonim şirketler için borçlanma aracı niteliğini taşır.

Hisse senetlerinden farklı olarak tahvillerde oy hakkı yoktur, vade vardır ve vade sonunda tahvil sahiplerine anaparanın geri ödenmesi gerekmektedir. Vade, anaparanın ve son faiz ödemesinin yapılacağı tarihtir. Tahvil ve bononun vadesinde yatırımcının eline geçecek olan para miktarı tahvilin nominal değeri yani üzerinde yazılı olan değer tutarındadır.

Diğer Menkul Kıymetler

Oy hakkına ve değişken bir getiriye sahip bir ortaklık belgesi olan hisse senedi ile belirli bir vade ve sabit faiz getirisine sahip bir borçlanma aracı olan tahviller arasındaki bu temel ayrım nedeniyle, diğer menkul kıymetler ya hisse senedinin türevidir (hisse senedine benzer haklar sağlar) ya da tahvil türevidir (sahibine tahvile benzer haklar sağlar).

Ülkemiz mevzuatı içinde hisse senedine benzeyen ve hisse senedi türevleri olarak ifade edilen, kâr-zarar ortaklığı belgesi, intifa senedi ve katılma intifa senedi gibi menkul kıymetler bulunmaktadır.

Tahvile benzeyen ve tahvil türevleri olarak isimlendirilen menkul kıymetler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Hazine bonoları, devlet ve diğer tüzel kişilerin tahvil ve bonoları
- Kâra iştirakli tahvil- hisse senetleriyle değiştirilebilir tahvil
- İpotekli borç ve irat senetleri
- Banka bonusu ve banka garantili bonolar
- Finansman bonoları
- Gelir ortaklığı senedi
- Varlığa dayalı menkul kıymetler
- Gayrimenkul sertifikaları
- Türev finansal araçlar

Finansal varlıkların içinde son yıllarda kullanılmaya başlanan türev finansal araçlar, değeri başka bir finansal varlığın veya malın değerine dayalı hak ve yükümlülükleri sağlayan sözleşmelerdir.

Genellikle sözleşmeye konu olan varlığın el değiştirmesine gerek olmaksızın, bu varlıkla ilgili hak ve yükümlülüklerin yani sözleşmelerin alım satımı gerçekleşir. Temel amaç;

- Faiz oranları,
- Döviz kurları,
- Hisse senetleri ve
- Temel mal fiyatlarındaki değişimlerden doğabilecek risklerden korunmaktır.

Türev finansal araçlar önce mal piyasalarında daha sonra yaygın olarak finansal piyasalarda kullanılmaya başlanmıştır. Türev finansal araçlar içinde vadeli işlem (futures), opsiyon (options), forward ve swap sözleşmeleri yer almaktadır.

Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Raporlandırılmasında Farklı Uygulamalar

Finansal varlıkların sınıflandırılması ve bilançoda raporlanması ile ilgili kurallar ticari kârın tespitine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Türkiye Muhasebe Standartları içinde bulunmaktadır.

Tekdüzen Muhasebe Sistemi

Ülkemizde 1992 yılında Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ile ulusal düzeyde bir hesap çerçevesi oluşturulmuş ve faaliyetleri özellik arz eden bazı işletmeler hariç bilanço esasına göre defter tutan bütün gerçek ve tüzel kişiler 1994 yılından itibaren zorunlu olarak “Tekdüzen Hesap Planı”nı ve buna göre hazırlanan finansal tablo formatlarından oluşan “Tekdüzen Muhasebe Sistemi”ni kullanmışlardır.

Türkiye Muhasebe Standartları

Uluslararası ticarete tarafların bilgi alışverişinde bulunabilmesi için uluslararası ortak bir muhasebe dili oluşturulması, ülkelerdeki muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların en aza indirilmesi ihtiyacı uluslararası muhasebe standartlarının geliştirilmesine neden olmuştur. Bu ihtiyaç nedeniyle 1973 yılında başlayan çalışmalar neticesinde “Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu” (International Accounting Standart Board-IASB), “Uluslararası Muhasebe Standartları/Uluslararası Finansal Raporlama Standartları”nı (International Accounting Standarts/International Financial Reporting Standarts (IAS/ IFRS)’ yayımlamıştır.

Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliği listesindeki tüm şirketlerin en geç 2005 yılında tüm hesaplarını mevcut Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu olarak hazırlamalarını onaylamıştır. Aynı tarih itibarıyla birçok ülke ile birlikte ülkemizde de IAS/IFRS ile uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) Sermaye Piyasası Kanunu’na tabi borsada işlem yapan işletmeler tarafından zorunlu olarak uygulanmıştır. Ayrıca KOBİ’ler (küçük ve orta büyüklükteki işletmeler) de çeşitli nedenlerle ülkeler arası karşılaştırılabilir finansal tablolara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından KOBİ Muhasebe Standartlarının orijinal metni, Temmuz 2009’da yayımlanmıştır, Türkçe çevirileri ise, 01 Kasım 2010 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmıştır

Tekdüzen Muhasebe Sistemine Göre Finansal Varlıkların Raporlanması ve Muhasebeleştirilmesi

Tekdüzen Muhasebe Sistemi içindeki Tekdüzen Hesap Planında satın alınan finansal varlıkların sınıflandırılması ve muhasebeleştirilmesi, finansal varlıkların satın alma amacına göre farklılık gösterir. Eğer geçici yatırım amacıyla finansal varlık alınmışsa, dönen varlıklar grubu içinde “11. Menkul Kıymetler” hesap grubuna, eğer uzun vadeli yatırım amacıyla alınmışsa duran varlıklar grubu

MUH104U-GENEL MUHASEBE II

Ünite 1: Mali Duran Varlıklar

içindeki “24. Mali Duran Varlıklar” hesap grubuna kayıtlanması gerekir.

Mali Duran Varlıkların Sınıflandırılması

Mali duran varlıklar;

- Bağlı menkul kıymetler,
- İştirakler,
- Bağlı ortaklıklar ve
- Diğer mali duran varlıklar hesap kalemlerini kapsar.

Bağlı menkul kıymetler; iştirak niteliğini taşımayan ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla ya da paraya dönüşme niteliği kaybaldığı için elde tutulan menkul kıymetlerdir.

İştirakler; işletmenin, diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri ve ortaklık paylarını ifade etmektedir. İştirakler hesabı, bir ortaklıktaki en fazla %50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarının izlenmesinde kullanılır. İştirak edilen ortaklıklarda, iştirak ilişkisinden söz edebilmek için sermaye payı dikkate alınmaksızın sahip olunan oy hakkı veya yönetime katılma hakkının en az %10 oranında bulunması gerekir.

Bağlı ortaklıklar; işletmenin %50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarıdır.

Mali Duran Varlık İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Mali duran varlıkların satışı halinde hesaplara yine alış değeri ile alacak kaydı yapılır. Satışta ortaya çıkan kâr veya zarar, Tekdüzen Hesap Planına göre olağandışı gelir veya olağandışı gider olarak kayıtlanır.

İşletmenin menkul kıymet alış veya satış işlemleri için aracı kurumlara ödediği komisyonlar dönem gideri olarak kayıtlanır. Tekdüzen Hesap Plan'ındaki “653.Komisyon Giderleri” hesabı, işletmenin diğer olağan faaliyetleriyle ilgili olarak acente, temsilci ve benzeri işletmelere ödediği komisyon giderlerinin izlendiği hesaptır.

Tekdüzen Hesap Plan'ında “24. Mali Duran Varlıklar” hesap grubunda yer alan hesaplar aşağıdaki gibidir.

- 240. BAĞLI MENKUL KIYMETLER HESABI
- 241. BAĞLI MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI HESABI (-)
- 242. İŞTİRAKLER HESABI
- 243. İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜTLERİ HESABI (-)
- 244. İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI HESABI (-)
- 245. BAĞLI ORTAKLIKLAR HESABI
- 246. BAĞLI ORTAKLIKLARA SERMAYE TAAHHÜTLER HESABI (-)

- 247. BAĞLI ORTAKLIKLAR SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI HESABI (-)
- 248. DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR HESABI
- 249. DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR KARŞILIĞI HESABI (-)

Örneğin işletme yeni kurulan bir şirkete 400.000 TL tutarında hisse senedi olarak ortak olup, bedelin 100.000 TL'sini ödeyip, kalanı için taahhütte bulunduğu yapılabilecek kayıt şu şekildedir:

242 İştirakler Hs.	400.000	
102 Bankalar Hs.		100.000
243 İştirak. Ser. Taahhütleri Hs.		300.000

Bedelsiz Hisse Senedi Edinimi

Sermaye yedekleri; hisse senedi ihraç primleri, iptal edilen ortaklık payları, yeniden değerlendirilmesi sonucu meydana gelen fonlardan oluşmaktadır. Kâr yedekleri ise; yasal, statü ve olağanüstü yedekler ile yedek niteliğindeki karşılıklar, özel fonlar gibi kalemlerden oluşur. Bu hesaplardaki tutarların sermayeye aktarılmasıyla sermaye artırımında bulunan bir anonim şirket, artırdığı sermaye karşılığında çıkarttığı hisse senetlerini mevcut ortaklarına payları oranında “bedel karşılığı olmaksızın” verir. Bu uygulama sonucu ortaklara dağıtılan hisse senetleri “bedelsiz hisse senetleri” olarak ifade edilmektedir.

Değer Azalışlarında Karşılık Hesaplarının Kullanılması

Değerleme, varlıkların bilançoda raporlanacak tutarlarının belirlenmesidir. Değerlemenin nasıl yapılacağı ve hangi değerlerin kullanılacağı, vergi mevzuatında vergi matrahının hesaplanması için, Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları ve Türk Ticaret Kanunu'nda ise ticari kârın hesaplanması için belirlenen kurallara bağlanmıştır. Genellikle değerlemeye ilişkin bu kurallarda farklılıklar bulunmaktadır.

Tekdüzen Hesap Planında muhasebede ihtiyatlılık ilkesi gereği gerçekleşmemiş gelirlerin kayda alınmasını engellemek için, değer artışlarının kaydında kullanılabilecek hesaplara yer verilmemiştir. Sadece değer azalışlarının kaydı için gerekli hesaplar bulunmaktadır.

Tekdüzen Hesap Planında mali duran varlık değer azalışlarının kaydı için kullanılan hesaplar aşağıdaki gibidir:

- 241. Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı Hesabı (-)
- 244. İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 247. Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 249. Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-)

Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Varlıkların Raporlanması

Türkiye Muhasebe Standartlarına göre finansal tablolarındaki sınıflandırma ve raporlama, finansal varlıkların ölçüm (değerleme) esasına göre yapılmaktadır. Ölçüm, finansal varlıkların bilançoda ve gelir tablosunda tahakkuk ettirilecekleri ve gösterilecekleri parasal tutarların belirlenmesi işlemini ifade eder.

Türkiye Muhasebe Standartlarında Göre Finansal Varlıkların Ölçümü

Türkiye Muhasebe Standartlarında da finansal varlıklar satın alındığında alış değeri ile ilgili hesaplara borç kaydedilir. Dönem sonunda işletmeler elinde bulunan mevcut finansal varlıkların ölçümünde (değerlemesinde) aşağıdaki yöntemleri kullanır;

- Gerçeğe uygun değer,
- Maliyet değeri,
- İtfa edilmiş maliyet değeri.

Gerçeğe uygun değer, bir varlığın normal ticari koşullarda bilgili ve istekli bir satıcı ile bilgili ve istekli bir alıcı arasında el değiştirmesi sırasında saptanan değişim değeridir.

Eğer, bir finansal varlığın gerçeğe uygun değeri kolayca ve güvenilir şekilde ölçülemiyorsa, finansal varlıklar *maliyet değeri* ile ölçülür. Maliyet değeri ile izlenen finansal varlıkların, dönem sonlarında satış değeri, elde etme maliyetinin altına düşmüşse, değer düşüklüğü için karşılık kaydı yapılır.

Eğer, bir finansal varlık, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsili amacıyla elde tutuluyorsa ve sözleşme hükümlerine göre, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerinin yapılmasına yönelik nakit akışları varsa, tahvil ve benzeri borçlanma araçları niteliğindeki bu finansal varlıklar **itfa edilmiş maliyetle** ölçülür. İtfa edilmiş maliyet, etkin faiz oranı yöntemi kullanılarak bulunan iskonto edilmiş tutarları ifade etmektedir.

Türkiye Muhasebe Standartlarında Finansal Varlıkların Sınıflandırılması

Türkiye Muhasebe Standartlarında finansal varlıklar ölçüm (değerleme) yöntemine göre aşağıdaki hesap grupları içinde sınıflandırılarak bilançoda raporlanır:

- Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar.
- Gerçeğe uygun değer farkı öz kaynaklara yansıtılan finansal varlıklar.
- Maliyetle Ölçülen Finansal Varlıklar.
- İtfa Edilmiş Maliyetle Ölçülen Finansal Varlıklar

Gerçeğe uygun değerle değerlendirilen finansal varlıkların bilançoda sınıflandırma ve raporlanması yapılırken, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan ve gerçeğe uygun değer farkı öz kaynaklara yansıtılan finansal

varlıklar olmak üzere iki farklı hesap grubu ile raporlanması gerekir.

Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar

Genellikle kısa vadeli amaçlarla satın alınan, alım-satım amaçlı finansal varlıkların yer aldığı hesap grubudur. Bu gruptaki finansal varlıkların gerçeğe uygun değerindeki artış ve azalışlar bir yandan gelir-gider olarak gelir tablosunda raporlanır, bir yandan da ilgili aktif hesap artırılır veya azaltılır.

Gerçeğe Uygun Değer Farkı Öz kaynaklara Yansıtılan Finansal Varlıklar

Genellikle uzun vadeli amaçlarla satın alınan, finansal varlıkların yer aldığı hesap grubudur. Bu grupta yer alan finansal varlıkların gerçeğe uygun değer değişiklikleri kâr veya zarara değil öz kaynak grubunda yer alan “Öz kaynağa Dayalı Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları” adıyla bir hesaba borç veya alacak kaydedilir.

Maliyetle Ölçülen Finansal Varlıklar

Türkiye Muhasebe Standartlarına göre, gerçeğe uygun değeri kolayca ve güvenilir şekilde ölçülemeyen finansal varlıklar maliyet bedeli ile ölçülür. Maliyet yönteminde, yatırımcı, yatırım yaptığı ortaklıktaki yatırımı elde etme maliyeti ile muhasebeleştirir.

İtfa Edilmiş Maliyetle Ölçülen Finansal Varlıklar

Bu grupta yer alan tahvil ve benzeri borçlanma araçlarının kayıtlı değerleri ile itfa edilmiş maliyet değeri arasında ortaya çıkan olumlu fark için bilanço aktifindeki varlık tutarı artırılır ve bu tutar aynı zamanda faiz geliri olarak kaydedilir.

Giriş

Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar, mali duran varlıklardan farklı olarak amortismanına tabi varlıklardır. Söz konusu varlıklar incelenirken Tekdüzen Hesap planı, vergi kanunları ve Türkiye Muhasebe Standartlarındaki uygulama farklılıklarına değinilecektir.

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Kapsamı ve Raporlanması

Tekdüzen Muhasebe Sistemine uygun bir bilançoda duran varlıklar grubu içinde “Maddi Duran Varlıklar”, “Maddi Olmayan Duran Varlıklar” ve “Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar” hesap grupları bulunur. Maddi ve maddi olmayan duran varlıkların Türkiye Muhasebe Standartlarına göre edinim maliyetlerinin tespiti, muhasebeleştirme esasları ve sınıflandırılması ile vergi mevzuatımızdaki ve Tekdüzen Hesap Planı’ndaki esaslar arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır.

Maddi duran varlıklar, işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süresi bir yıldan fazla olan fiziki varlık kalemleridir. Bu kalemler Tekdüzen Hesap Planı’nda, “Maddi Duran Varlıklar” grubunda yer alan hesaplarda izlenir. Söz konusu fiziki varlıklar, bir yıldan uzun süre için mal veya hizmet üretimi veya idari amaçlar çerçevesinde kullanılmak ya da başkalarına kiraya verilmek üzere elde tutulur. Bu amaçlarla kullanılan ve belirli bir ekonomik ömre sahip olan bu iktisadi kıymetler, kullanıldıkça aşınma ve yıpranmaya maruz kalırlar ya da teknolojik gelişmeler nedeniyle değer kaybına uğrarlar. Bu nedenle kullanılan süreleri (ekonomik ömrü) içerisinde her sene maliyet bedelinin belli bir kısmının, dönem giderlerine yazılması suretiyle amortismanına tabi tutulurlar. Sadece faaliyetlerde kullanılan boş arazi ve arsalarda aşınma ve yıpranma söz konusu olmayacağından, boş arsa ve arazi için amortisman hesaplanmaz.

Maddi olmayan duran varlıklar, herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan ve işletmenin bir yıldan uzun süre faaliyetlerinde yararlandığı veya yararlanmayı beklediği aktifleştirilen giderler ile belli koşullar altında hukuken himaye gören haklar ve şerefiyelerdir. Bu varlıklar Tekdüzen Hesap Planı’nda “Maddi Olmayan Duran Varlıklar” grubunda yer alan hesaplarda izlenir. İşletmeler bilimsel ya da teknik bilgi, yeni işlemlerin veya sistemlerin tasarlanması ve uygulanması, lisanslar, fikri haklar, piyasa bilgisi ve markalar gibi maddi olmayan kaynakların edinimi, geliştirilmesi, korunması ya da genişletilmesi ile ilgili olarak genellikle kaynaklarını kullanırlar ya da borçlara katlanırlar.

Maddi Duran Varlıkların Sınıflandırılması ve Raporlanması

Tekdüzen Hesap Planında 25. grup maddi duran varlıklara ayrılmıştır. Bu grup içinde şu hesaplar yer almaktadır:

- 250.ARAZİ VE ARSALAR HESABI: Boş arazi ve arsalar ile herhangi bir düzenleme veya işleme tabi

tutulmamış her türlü arsa, arazi ile dutluk, fidanlık ve zeytinlik gibi işletme arazisi değerlerinin yer aldığı hesap kalemidir.

Türkiye Muhasebe Standartlarına göre, arsalar sınırsız ömre sahip olduğu için amortisman uygulanmaz, bu nedenle arsa ve binalar birlikte alındıklarında dahi ayrılabilir maddi duran varlıklar olarak kabul edilir ve ayrı olarak muhasebeleştirilmesi gerekir.

- 251.YERALTI VE YERÜSTÜ DÜZENLERİ HESABI: Yer altında ve yer üstünde inşa edilmiş her türlü yol, park, tünel, köprü, bölme, sarnıç, iskele ve benzeri yapıları içerir.
- 252.BİNALAR HESABI: İşletmede bulunan her türlü bina ve bunların ayrılmaz parçaları ile eklentilerini içeren hesap kalemidir.

Türkiye Muhasebe Standartlarında ise **yatırım amaçlı gayrimenkullerin** maddi duran varlıklardan ayrı olarak raporlanması zorunluluğu vardır. **Yatırım amaçlı gayrimenkul**, sahibi tarafından kira geliri veya sermaye kazancı ya da her ikisini birden elde etmek amacıyla elde tutulan gayrimenkuldür. Yatırım amaçlı gayrimenkul işletme tarafından elde tutulan diğer varlıklardan büyük ölçüde bağımsız nakit akışı yaratır.

Türkiye Muhasebe Standartlarında yatırım amaçlı gayrimenkullerin bilançoda ayrı olarak raporlanması istendiğinden alınan binanın Tekdüzen Hesap Planında henüz kodlandırılmamış bulunan “Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller” hesabına kaydının yapılması gerekir.

- 253.TEŞİS, MAKİNE VE CİHAZLAR HESABI: Üretim sürecinde girdilerin işlenmesinde ve şekillendirilmesinde kullanılan her türlü makine, tesis ve cihazlar ile bunların eklentileri ve bu amaçla kullanılan taşıma gereçlerinin izlendiği hesaptır. Bu hesap kullanım amaçlarına ve makine çeşitlerine göre bölümlenebilir.
- 254.TAŞITLAR HESABI: İşletme faaliyetlerinde kullanılan her türlü taşıtların izlendiği hesaptır.
- 255.DEMİRBAŞLAR HESABI: İşletme faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılan her türlü büro makine ve cihazları ile döşeme, masa, koltuk, dolap gibi varlıkların yer aldığı hesaptır.
- 256.DİĞER MADDİ DURAN VARLIKLAR HESABI: Yukarıda belirtilen hesapların hiçbirinin kapsamına girmeyen maddi duran varlıkların izlendiği hesaptır.
- 257.BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI(-): Maddi duran varlık bedellerinin ekonomik ömrü içinde yok edilmesini sağlamak amacıyla kullanılan hesaptır. Ayrılan amortismanlar ilgili gider hesapları karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir.
- 258.YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR HESABI: İşletmede yapımı süren ve tamamlandığında ilgili duran varlık hesabına

aktarılabacak olan her türlü madde ve malzeme ile işçilik ve genel giderlerle ilgili harcamaların izlendiği hesaptır. Harcama yapıldığında hesaba borç kaydedilir. Yatırım tamamlandığında, tamamlanan yatırım bedelleri için hesaba alacak kaydedilir ve tutar ilgili maddi duran varlık hesabına aktarılır.

- 259. VERİLEN AVANSLAR HESABI: Yurt içinden veya yurt dışından satın alınmak üzere sipariş edilen maddi duran varlıklarla ilgili olarak yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır. Sipariş avanslarıyla ilgili giderleri de kapsar, ödeme yapıldığında hesaba borç, sipariş edilen malzeme teslim alındığında hesaba alacak kaydedilerek karşılığında ilgili maddi duran varlık hesabına borç kaydedilir.

Maddi Olmayan Duran Varlıkların Sınıflandırılması ve Raporlanması

Tekdüzen Hesap Planında 26. grup maddi olmayan duran varlıklara ayrılmıştır. Bu grup içinde şu hesaplar yer almaktadır:

- 260.HAKLAR HESABI: İmtiyaz, patent, lisans, ticari marka ve unvan gibi bir bedel ödenerek elde edilen bazı hukuki tasarruflar ile kamu otoritelerinin işletmeye belli alanlarda tanıdığı kullanma, yararlanma gibi yetkiler dolayısıyla yapılan harcamaları kapsar. Edinilen haklar, maliyet bedelleri ile bu hesaba borç kaydedilir. Haklar yararlanma süreleri belli ise bu süre içerisinde, yararlanma sürelerinin belli olmaması durumunda 5 yıllık sürede eşit taksitlerle itfa edilir.
- 261.ŞEREFİYE (PEŞTEMALLİK) HESABI: Bir işletme devralırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının değeri arasındaki olumlu farkların izlenmesinde kullanılır. Şerefiye hesaplanırken rayiç bedelinin tespit edilememesi hâlinde bunun yerine net defter değeri esas alınır. Şerefiye bir işletmenin iyi bir kuruluş yerinin olması, iyi bir şöhrete ve iş hacmine sahip olması, rakip işletmelerden daha fazla kâr elde etme potansiyeline sahip olması gibi nedenlerle ortaya çıkar. Şerefiyenin muhasebeleştirilmesi ve bilançoda gösterilmesi için bedelinin ödenmiş olması gerekir. Ödenen şerefiye bedellerinin tamamı bu hesabın borcuna kaydolunur.
- 262.KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERLERİ HESABI: İşletmenin kurulması, yeni bir şubenin açılması, işlerin sürekli olarak genişletilmesi için yapılan ve karşılığında maddi bir değer elde edilmeyen giderlerin aktifleştirilmeleri durumunda kullanılan hesaptır. Vergi mevzuatımız ve mevcut uygulamalarımıza göre işletmeler diledikleri takdirde kuruluş ve örgütlenme giderlerini maliyet değeri ile aktifleştirebilir veya doğrudan gider yazabilirler.

- 263.ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ HESABI: İşletmede yeni ürün ve teknolojiler oluşturulması, mevcutların geliştirilmesi ve benzeri amaçlarla yapılan her türlü harcamalardan aktifleştirilen kısmın gösterildiği hesaptır.

Türkiye’de Kurumlar Vergisi Kanunu’na göre işletmeler AR-GE faaliyetleri kapsamında yaptıkları harcamaların %40’ını vergi matrahından indirebilirler.

- 264.ÖZEL MALİYETLER HESABI: Kiralanan gayrimenkullerin geliştirilmesi veya ekonomik değerinin sürekli olarak artırılması amacıyla yapılan giderler ile (normal bakım, onarım ve temizleme giderleri hariç) bu gayrimenkulün kullanılması için yapılıp, kira süresinin sonunda mal sahibine bırakılacak olan varlıkların bedellerinin izlendiği hesaptır. Yapılan harcamalar hesaba borç kaydedilir. Bu harcamalar kira süresi içerisinde, kira süresinin beş yıldan fazla olması durumunda beş yılda eşit tutarlarla amorti edilir.
- 267.DİĞER MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR HESABI: Yukarıda sayılan hesap kalemlerinin hiçbirinin kapsamına dâhil edilemeyen değerleri içerir.
- 268.BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI (-): Maddi olmayan duran varlık bedellerinin ekonomik ömrü içinde yok edilmesini sağlamak amacıyla kullanılan hesaptır. Hesaplanan amortismanlar ilgili gider hesapları karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir. Maddi olmayan duran varlıkların net değeri ile raporlanmasını sağlamak için aktifte eksi olarak yer alır.
- 269.VERİLEN AVANSLAR HESABI: Maddi olmayan duran varlıklarla ilgili olarak gerek yurt içi, gerek yurt dışındaki kişi ve kuruluşlara, yapılan avans ödemelerini ve bu işlemlere ilişkin giderleri gösterir. Ödeme yapıldığında hesaba borç kaydı yapılır. Varlıklar elde edildiğinde ilgili varlık hesabına devredilir ve hesaba alacak kaydı yapılarak kapatılır.

Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar

Belirli bir maddi varlıkla çok yakından ilgili bulunan veya tamamen tüketime tabi varlıklar için yapılan, üretim çalışmalarının zamanı ve yoğunluğu ile sınırlı bir ömre sahip olan harcamaları içerir. Bunlar;

- “271. Arama Giderleri Hesabı”,
- “272. Hazırlık ve Geliştirme Giderleri Hesabı” ve
- “277. Diğer Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar Hesabı”nda izlenebilir.

271.ARAMA GİDERLERİ HESABI: Arama amacı ile yapılan ve bununla ilgili giderlerin izlendiği hesaptır. Bir maden yatağının işletmeye elverişli olup olmadığının belirlenmesi ve giriş noktalarının saptanması için işletmeye geçmeden önce yapılan arama giderleri ile

petrol araştırması ile ilgili olarak arazinin yerden ve havadan (topografik, jeolojik ve jeofizik vb.) incelemesi ve gerekli işlem, deneyim ve jeolojik bilgi almak amacı ile yapılan sondaj giderleri gibi yapılan harcamaların izlendiği hesaptır. Arama faaliyetlerinin sonucunda üretilebilir cevher rezervi saptanamamışsa yapılan giderler zarar kaydedilir.

272.HAZIRLIK VE GELİŞTİRME GİDERLERİ HESABI: Açık işletmelerde, maden üstündeki örtüyü kaldırmak veya yeraltındaki maden yataklarına girmek, bu yataklarla yer üstü arasında genel kütleli tüketilmesine kadar sürekli bir bağlantı kurmak ve maden yataklarını üretime elverişli parçalara bölmek, gerek insanların gerekse araçların gidip gelme ve havalandırılmalarını ve cevherin taşınmasını sağlamak amacıyla açılacak olan düşey, yatay ve eğimli yol, meca ve benzeri faaliyetlerin gerektirdiği giderlerle; petrol işlemlerinin kuyu açma, temizleme, derinleştirme, bitirme veya bu işlemlere hazırlık için yapılan işçilik, yakıt, tamir ve bakım, nakliye, ikmal, malzeme vb. giderlerin izlendiği hesaptır.

277.DİĞER ÖZEL TÜKENMEYE TABİ VARLIKLAR HESABI: Kendi bölümlerinde tanımlanmayan özel tükenmeye tabi diğer varlık değerlerinin izlendiği hesaptır.

278.BİRİKMiŞ TÜKENME PAYLARI HESABI (-): Özel tükenmeye tabi varlıklar grubuna giren kalemler özelliklerine göre tükenme payı ayrılmak suretiyle itfa edilir ve tükenme payı maliyet ve gider hesapları karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir.

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Değer Azalışları

Vergi mevzuatımızda ve mevcut uygulamamızda maddi ve maddi olmayan duran varlıklarda değer artış ve azalışlarının tespiti ve kaydı söz konusu değildir. Ancak TMS/TFRS'leri (tam set standartları) uygulayanlar maddi ve maddi olmayan duran varlıklardaki değer artış ve azalışlarını kayda alıp raporlayabilirler. KOBİ Muhasebe Standartlarını uygulayanlar ise sadece değer azalışlarını kaydeder.

Eğer dönem sonunda duran varlığın değerinde, maliyet değerine göre bir değer azalışı varsa bunun için **karşılık** kaydı yapılır ve bilançonun aktifinde eksi olarak raporlanır. **Karşılık** tutarı, varlığın piyasa değerinin, defter değerinden daha düşük olması durumunda aradaki fark kadardır. Türkiye Muhasebe Standartlarına göre, maddi ve maddi olmayan duran varlık kalemi varlık olarak muhasebeleştirildikten sonra, bilançoda maliyetinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirildikten sonraki değeri ile gösterilir.

Defter değeri = Maliyet değeri - Birikmiş amortisman - Değer Düşüklüğü Zararı

Değer düşüklüğü zararı için karşılık kaydı yapılır. Karşılık tutarı, gider olarak gelir tablosunda yer alır, ayrıca aktifte eksi olarak raporlanacak bir karşılık hesabına alacak kaydedilir.

Maddi duran varlıklar ile ilgili temel konular aşağıdaki standartlarda yer almaktadır:

- TMS 16: Maddi Duran Varlıklar ve KOBİ TFRS Bölüm 17
- TMS 40: Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller ve KOBİ TFRS Bölüm 16

Maddi olmayan duran varlıklar ile ilgili standartlar ise aşağıdaki gibidir:

- TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar
- KOBİ TFRS Bölüm 18 Şerefiye Dışındaki Maddi Olmayan Duran Varlıklar
- KOBİ TFRS Bölüm 19 İşletme Birleşmeleri ve Şerefiye

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Edinimi ve Edinim Sonrası Harcamaların Muhasebeleştirilmesi

Varlıkların ediniminde ve bilanço dışı bırakılmasında, Tekdüzen Hesap Planındaki maddi ve maddi olmayan duran varlık hesaplarının borç ve alacak taraflarına maliyet bedeli ile kayıt yapılır. İşletmeler sabit varlıklarını tamamlanmış olarak satın alabilirler, başka işletmelere sipariş vererek yaptırabilirler veya bizzat kendi işletmelerinde imal veya inşa edebilirler. Ancak her durumda sabit varlıklar maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilerek aktife alınırlar.

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Edinimi ve Maliyet Değerinin Hesaplanması

Maddi ve maddi olmayan duran varlıkların satın alınarak ediniminde maliyet değeri aşağıdaki unsurlardan oluşur:

- Ticari iskontolar ve indirimler düşüldükten sonra avukatlık ve aracılık ücretleri, ithalat vergileri ve iade alınamayan alış vergileri dâhil satın alma fiyatı,
- Varlığı amaçlanan kullanıma hazır hâle getirmekle doğrudan ilişkilendirilebilen tüm harcamalar. Örneğin maddi duran varlıkların yönetim tarafından amaçlanan koşullarda çalışılabilmesini sağlayacak yere ve duruma getirilmesiyle doğrudan ilişkili olan saha hazırlık harcamaları, ilk teslimat ve yükleme-boşaltma harcamaları ile kurulum, montaj ve işlerliğin testine ilişkin harcamalar.
- Maddi duran varlığın sökülmesi ve taşınması ile yerleştirildiği alanın restorasyonuna ilişkin harcamalar.

Vergi mevzuatımıza göre de duran varlıkların maliyet bedeli için bunların satın alma bedeline, ithal edilen makine ve tesisat için ithal sırasında ödenen gümrük vergileri ile bunların nakliye ve montaj harcamaları ile satın alınan bir binanın yıktırılması ve arsasının tasfiyesine ilişkin olarak yapılan tüm harcamaların eklenmesi zorunludur. Bunun dışında iktisadi kıymetler için yapılan noter masrafları, mahkeme masrafları, kıymet takdirine ilişkin harcamalar, komisyon harcamaları gibi harcamalar

ve taşıt alım vergisi, emlak alım vergisi gibi vergiler; mükellefler tarafından istenirse maliyete ilave edilir, istenirse doğrudan genel gider olarak kaydedilir. Duran varlığın alışıyla ilgili bu tür harcamalar Türkiye Muhasebe Standartlarına göre de elde etme maliyeti içinde yer alır. Ancak Türkiye Muhasebe Standartları, vergi mevzuatımızdan ve mevcut uygulamalarımızdan farklı olarak maddi ve maddi olmayan duran varlık alımı ile ilgili *borçlanma maliyetlerinin* elde etme maliyeti içinde yer almasına izin vermez.

Standartlara göre maddi ve maddi olmayan duran varlık maliyetine alınmayan ve gerçekleştiğinde dönem gideri kaydedilen harcamalar şu şekildedir:

- Yeni bir tesis açılmasına ilişkin harcamalar.
- Reklam ve tanıtım harcamaları gibi yeni bir ürün veya hizmetin tanıtılmasına ilişkin harcamalar.
- Yeni bir yerde veya yeni bir müşteri kitlesiyle iş yapmak amacıyla yapılan harcamalar (personel eğitim masrafları dâhil).
- Yönetim giderleri ve diğer genel giderler kapsamındaki harcamalar.
- Borçlanma maliyetleri.

Edinim Sonrası Yapılan Harcamalar

İşletmeler aktiflerinde yer alan duran varlıklarla ilgili olarak kullandıkları süre içinde birçok harcama yapabilirler.

Vergi mevzuatımıza göre bu tür harcamalar, işletme tarafından ya ilgili duran varlığın maliyetine ilave edilir ya da dönem gideri olarak kaydedilir. Bunun ayırt edilmesinde Vergi Usul Kanunu'nda şu ilkeler getirilmiştir (VUK Md. 272):

- Yapılan harcama ilgili duran varlığın verimini, hizmet süresini veya değerini artırıyor ya da duran varlığa yeni bir eklemede bulunuluyorsa, söz konusu harcama ilgili duran varlığın maliyetine ilave edilerek aktifleştirilmelidir. Bu tür harcamalar büyük onarım ve büyük parça yenilemeleri, ekleme ve genişletmeler, duran varlığı geliştirme ve iyileştirme harcamalarıdır.
- Eğer yapılan harcama duran varlıkları iyi çalışır durumda tutmak, mevcut durumu korumak üzere yapılan normal bakım ve onarım gideri ise bu durumda dönem gideri olarak kaydedilmelidir. Bu tür harcamalar bozulma, aşınma, çürümeyi önlemek için yapılan silme, temizleme, yağlama, boyama veya sabit kıymetin mevcut ömrünü muhafaza etmek için yapılan onarım ve küçük parça yenilemeleri gibi giderlerden oluşur.

Bazı maddi duran varlık kalemlerinin parçalarının düzenli aralıklarla yenilenmesi gerekebilir. Yenileme kapsamındaki bir parçanın maliyeti oluştuğu zaman ilgili maddi duran varlık kaleminin defter değerine dâhil edilerek muhasebeleştirilir. Yenilenen (çıkarılan) parçaların defter değeri bilanço dışı bırakılır.

Özel Maliyet

Vergi Usul Kanunu'ndaki düzenlemelere göre, kiracı tarafından kiralanarak kullanılan duran varlıklar için yapılan ve varlığın değerini, ömrünü ve verimini artıran harcamalar *özel maliyet bedeli* olarak ayrıca değerlendirilir. Harcamalar hem tamir hem de kıymet artırıcı harcamalardan oluşuyorsa; maliyet bedeline eklenecek tutarın belirlenmesi, kalan kısım için gider kaydı yapılması gerekir.

Buna göre, işletme sözü edilen türde yapmış olduğu harcamaları "264. Özel Maliyetler Hesabı" adıyla bir maddi olmayan duran varlık hesabına kayıtlayarak aktifleştirecek ve diğer maddi ve maddi olmayan duran varlık kalemleri gibi amortisman tabi tutacaktır. Varlığın mevcut durumunu korumak için yapılan temizlik, bakım ve küçük tamirler için yapılan harcamalar ise genel gider olarak kaydedilmelidir.

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklarda Amortisman

Amortisman, bir varlığın maliyetinin gidere dönüştürülmesidir. Duran varlıklarda *amortisman*; varlığın kullanımından, belli bir sürenin geçmesi ve teknolojik gelişmeler nedeniyle varlığın demode olmasından dolayı ortaya çıkabilecek eskime, yıpranma ve tükenme şeklindeki değer kayıplarını dikkate alarak, duran varlıkların yararlı ömürlerini tahmin etmek ve bu süre içerisinde söz konusu varlıkların elde etme maliyetlerini gider olarak muhasebeleştirmektir. Her bir döneme ilişkin amortisman gideri, ya diğer bir varlığın maliyet değerine ilave edilir ya da gider kaydedilerek gelir tablosu ile ilişkilendirilir.

Türkiye Muhasebe Standartları'na göre yıllık amortisman paylarının hesaplanmasında şu yöntemler kullanılabilir;

- Eşit paylı amortisman yöntemleri,
- Azalan paylı amortisman yöntemleri,
- Artan paylı amortisman yöntemleri,
- Değişen paylı amortisman yöntemleri.

Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Satışı ve Özel Fonlar

Tekdüzen Hesap Planı'na göre bir varlığın *net defter değeri*, varlığın maliyetinden birikmiş amortismanları düşüldükten sonra kalan değeridir.

Duran varlıklar amortisman tabi varlıklardır. Amortisman tabi varlıkların satılması hâlinde, satıştan doğacak kâr veya zararın belirlenebilmesi için öncelikle varlığın *net defter değeri* bulunur. Daha sonra satış bedeli ile defter değerleri arasındaki fark bulunur; bulunan fark duruma göre ilgili kâr veya zarar hesabına geçirilir. Tekdüzen Hesap Planı'na göre duran varlık satış kâr veya zararının, *olağan dışı gelir veya olağan dışı gider* olarak muhasebeleştirilmesi gerekir. Bir varlığın yenilenmesi amacıyla satışından elde edilen kâr, öz kaynakta *Yenileme Fonu* hesabında izlenir.

Mali Borçların Tanımı ve Önemi

İşletmeler gereksinim duydukları "nakit" fonların bir kısmını dışarıdan borçlanarak sağlayabilirler. İşletmeye nakit para girişi sağlayan ve geri ödenmeleri de nakitle yapılacak olan işletme dışından sağlanan bu borçlar mali borç (finansal borç) olarak nitelendirilir. Mali borçlar, bankalardan veya diğer finansal kuruluşlardan kredi şeklinde sağlanabileceği gibi borçlanma senedi niteliğinde menkul kıymet çıkartıp satılarak para ve sermaye piyasalarından da sağlanabilir. Sermaye Piyasası, orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır. Para Piyasası ise kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır.

İşletmenin nakit gereksiniminin karşılanması açısından mali borçlar son derece önemli bir kaynak unsurdur. Ancak bu borçlar işletme için bir faiz yükü oluşturur ve hem anapara hem de faizin geri ödenmesi gerekir. Eğer işletme bu kaynakları uygun ve verimli bir şekilde kullanamazsa hem geri ödeme gücüne düşebilir hem de faiz gideri nedeniyle kârlılığı yok olabilir.

TMS 23 Borçlanma Maliyetleri Standardına göre özellikli bir varlığın elde edilmesi, inşası veya üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetleri, bu varlığın maliyetinin bir parçasını oluşturur. Özellikli varlıklar, amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi zorunlu olarak uzun bir süreyi gerektiren varlıklardır. Finansal varlıklar ve kısa süre içerisinde üretilen veya imal edilen stoklar özellikli varlık değildir. Elde edildiklerinde amaçlanan kullanıma veya satışa hazır hâle gelen varlıklar da özellikli varlık değildir.

Mali borçların ne şekilde sağlandığı ve ne zaman geri ödenmesi gerektiğini görebilmek için olayın niteliğine ve borcun vadesine göre ayrı ayrı hesaplar açılmalıdır. Tekdüzen Hesap Planı'nda kısa ve uzun vadeli mali borçların izlenmesi için aşağıdaki ana hesaplar kullanılır (S:50, Tablo 3.1):

3. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

- 30 Mali Borçlar (Kısa Vadeli)
- 300 Banka Kredileri
- 301 Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar
- 302 Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri (-)
- 303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksitleri ve Faizleri
- 304 Tahvil Anapara Borç, Taksit ve Faizleri
- 305 Çıkarılmış Bonolar ve Senetler
- 306 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler
- 308 Menkul Kıymetler İhraç Farkları (-)
- 309 Diğer Mali Borçlar

4. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

- 40 Mali Borçlar (Uzun Vadeli)
- 400 Banka Kredileri
- 401 Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar

- 402 Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri (-)
- 405 Çıkarılmış Tahviller
- 407 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler
- 408 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)
- 409 Diğer Mali Borçlar

30 Mali Borçlar grubu, kredi kurumlarına olan kısa vadeli borçlar ile kısa vadeli para piyasası araçları ile sağlanan krediler ve vadesine bir yıldan daha az bir süre kalan uzun vadeli mali borçların anapara taksit ve faizlerini kapsar. 40 Mali Borçlar grubunda ise bilanço tarihi itibarıyla vadesine bir yıldan daha uzun süre olan, banka ve diğer finans kuruluşlarından alınan krediler ile işletme sermaye piyasalarından yararlanarak borçlanma amacıyla ihraç edilmiş olan menkul değerler yer alır.

Banka Kredileri

Günümüzde işletmelerin finansman gereksinimi oldukça yüksektir ve işletmeler bu gereksinimlerini karşılamak için finansal sisteme başvururlar. Finansal sistem, fon fazlası olan birimlerden fon açtığı olan birimlere fon transferinin gerçekleştiği ve iki temel kanaldan işleyen bir sistemdir. Bu kanallardan biri doğrudan finansman diğeri ise dolaylı finansmandır. Dolaylı finansmanın işleyişinde temel belirleyici, bankacılık sistemidir. Bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir.

İşletmelerin hem kısa vadeli çalışma sermayesinin finansmanı hem de uzun vadeli yatırımlarının finansmanında bankalardan nakit şeklinde kredi sağlanabilir. Ancak iş yaşamında bazı durumlarda teminat ve kefalet karşılığı nakit olmayan krediler (gayri nakdi krediler) de önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle banka kredileri öncelikle;

- Nakit ve
- Nakit olmayan krediler olarak iki gruba ayrılabilir.

Nakit krediler, bankaların müşterilerine ödünç para vermek suretiyle kullandırdıkları kredilerdir. Bankaya olan kredi borcu "Banka Kredileri" ana hesabında izlenir. Kredi sağlandığında bankaya olan borç, Banka Kredileri hesabının alacak tarafına kaydedilir. Borç ödendikçe ödenen kısım kredi borcundaki azalışı ifade eder ve Banka Kredileri hesabının borç tarafına kaydedilir. Banka Kredileri hesabı pasif karakterli bir hesap olduğu için alacak kalanı verir ve hesabın kalanı bankaya olan kredi borcunun büyüklüğünü gösterir. Sağlanan kredi kısa vadeli ise "300 Banka Kredileri" hesabında; uzun vadeli ise "400 Banka Kredileri" hesabında izlenir. Nakit kredilerin başlıca türleri iskonto, iştirah, avans ve borçlu cari hesap şeklindeki kredilerdir.

Avans şeklindeki krediler: Bankaların maddi kıymetlerin rehni karşılığı ve bir vade veya olayın doğması ile sınırlı olmak üzere verdikleri kredilere "avans" şeklinde kredi

denilir. Mal, senet, kıymetli maden, menkul kıymetler gibi maddi kıymetler karşılığı olarak verilir. Teminat olarak kullanılan kıymete göre senet karşılığı avans, mal karşılığı avans, akreditif karşılığı avans gibi isimler alabilmektedir. Bu kredide hesabın açılış ve kapanış tarihleri arasında hesaptan para çekme veya yatırma işlemi gerçekleşmez.

Borçlu cari hesap şeklindeki krediler: Bu krediler vade ile bağlı değildir. Banka, işletmeye belirli bir limit dâhilinde kredi tahsis eder. İşletme nakde gereksinimi olduğunda limiti aşmamak koşulu ile bu hesaptan para çeker; elinde nakit olduğunda da hesaba para yatırabilir. Dolayısıyla bankaya olan borç büyüklüğü sürekli olarak değişebilir.

Bankalar kredi verecekleri işletmeler konusunda karar verirken işletmeler hakkında mali istihbarat ve kredi analizleri yaparlar. Yapılan analizlerin sonucunda banka tarafından verilecek borçlu cari hesap şeklindeki krediler aşağıdaki şekillerde verilebilir:

- Açık kredi
- Kefalet karşılığı kredi
- Maddi teminat karşılığı kredi

Açık kredi Şekliindeki Borçlu Cari Hesap: Açık krediler, kredibilitesi çok yüksek, mali yapısı ile ilgili herhangi bir risk endişesi duyulmayan firmalara borçlu cari hesap şeklinde kullanılan kredilerdir. Açık krediler kişisel güvене dayanıp, sadece borçlunun imzası karşılığı verilir. Firma imzası dışında herhangi bir teminat yoktur, sadece kredi genel sözleşmesi imzalanmaktadır. Faizler genellikle üçer aylık dönemlerde nakit olarak tahsil edilir.

Kefalet karşılığı krediler: Banka nezdinde güvenilirliği olan üçüncü bir kişinin imzası ile borçluya kefil olduğu, başka bir deyişle borçlunun borcunu ödemediği takdirde ödemeyi kefilinin üstlendiği kredilerdir. Bu durumda kefalet karşılığı krediler, açık kredi işlemlerindeki gibi kayda alınır.

Maddi teminat karşılığı krediler: Bu krediler için mal, gayrimenkul ipoteği, işletme rehini, nakit, kıymetli madenler ve taşlar, hisse senedi ve tahvil vb. gibi maddi bir teminat alınır. Banka, kendini güvenceye almak için genellikle kredi tutarından daha yüksek bir tutarda teminat alır.

Nakit olmayan krediler (gayri nakdi krediler), bankaların müşterileri olan işletmeler adına kendi saygınlıklarını ortaya koyarak, işletmenin taahhüdünü yerine getireceği konusunda üçüncü kişi ya da kuruluşlara verdiği güvencelerdir. Bu tür kredilerde banka, kendi itibarını bir anlamda müşterisi lehine kullanmış olur. Bu güvenceyi belgelemek üzere teminat mektubu (kefalet mektubu) düzenler.

Nakit olmayan krediler;

- Teminat mektubu kredisi,
- Harici garanti kredisi,
- İthalat akreditif kredisi,

- Kabul kredisi şeklinde olabilir.

Teminat mektupları, işletmelerin gerçek ve tüzel kişilere, resmî kuruluşlara, özel kurumlara karşı giriştikleri taahhütlerin yerine getirilmesine veya borçlandıkları paraların ödenmesine kefalet etmek üzere bu yerlere hitaben bankaların verdikleri mektuplara denir. Bu mektupla banka, borçlunun üzerine aldığı yükümlülüğü, alacaklı ile aralarındaki sözleşme koşullarına uygun olarak yerine getirmemesi hâlinde alacaklının talebi ile hiçbir itiraza gerek kalmadan alacaklıya ödemeyi taahhüt etmektedir.

Teminat mektupları şekil, süre, limit ve teminatlarına göre açık kredi şeklinde olabileceği gibi maddi teminat karşılığı da olabilir. Teminat mektubu nedeniyle bankadan nakit şeklinde bir borç alınmadığı için faiz yükü de söz konusu değildir. Fakat banka, verdiği bu hizmet nedeniyle müşterilerden faiz yerine mektubun türü ve vadesine göre belirlenen oranlar üzerinden teminat mektubu komisyonu tahsil eder.

Çıkarılmış Bono ve Senetler

İşletmeler kısa vadeli nakit şeklinde yabancı kaynak sağlamak üzere finansman bonoları gibi menkul kıymetler ihraç ederek para piyasalarından borçlanabilirler.

Özel sektör finansman bonoları, bankalar veya diğer anonim şirketler tarafından çıkarılan borçlanma senetleridir. Finansman bonolarının vadesi bir yıldan az olup iskontolu olarak ihraç edilmektedir. Halka arz edilmek üzere satışa sunulan finansman bonolarının satışında uygulanacak vadeye uygun iskonto oranları yıllık bazda hesaplanarak, satışın yapılacağı yerlerde satış süresi içerisinde ihraççı tarafından duyurulur. Finansman bonolarında yatırımcıya anapara ve faiz ödemesi vade bitiminde bir defada yapılmaktadır.

Finansman bonoları, SPK'nin Seri: II No: 22 sayılı "Borçlanma Araçlarının Kurul Kaydına Alınması ve Satışına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ" ile düzenlenmiştir. Finansman bonoları, ihraççıların bu Tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip ihraç ederek iskonto esasına göre sattıkları menkul kıymettir.

Tedavüldeki finansman bonoları ve banka bonoları gibi kısa vadeli para ve sermaye piyasası araçları karşılığında sağlanan fonlar "305. Çıkarılmış Bonolar ve Senetler" ana hesabında izlenir. Bono ve senetler ihraç edildiğinde nominal bedelleri üzerinden bu hesaba alacak, ilgili hesaplara borç kaydedilir. Ödenmeleri hâlinde hesaba borç kaydedilir.

Çıkarılmış Tahviller

Anonim şirketlerin orta veya uzun vadeli olarak borç para bulabilmek amacıyla itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine "Tahvil" denilmektedir. Şirketler gereksinim duydukları fonları tek bir kaynaktan sağlamak yerine tahvil dediğimiz menkul

kıymetleri ihraç ederek çok sayıda kişi veya taraftan fon sağlayabilirler.

Tahvillerde hukuki çerçeveyi şunlar oluşturur:

- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu: Genel konular (md.504-506),
- 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu ve buna istinaden çıkarılan T.C. Merkez Bankası tebliğleri: Faiz, vade, ihraç şartları,
- 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve Seri: II SPK Tebliğleri.

TTK. Md. 504'e göre her çeşidi ile tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetler, aksi kanunlarda öngörülmedikçe ancak şirket genel kurul kararı ile çıkarılabilir. Bu menkul kıymetler hamiline veya emre yazılı ve itibari değerli olabilir. İtibari değer genel kurul ya da yetkilendirilmiş olması hâlinde yönetim kurulu tarafından belirlenir.

Ülkemizde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası bünyesinde Tahvil ve Bono Piyasası'nda, 17 Haziran 1991'den bu yana işlem gören Tahvillerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Tahvil sahibinin, tahvili çıkaran kuruluşa sağladığı kaynak yabancı kaynaktır. Tahviller sahiplerine herhangi bir ortaklık hakkı vermez, sadece ihraççıya karşı alacaklılık hakkı sağlar. Yani tahvilin sahibi (hamili), tahvili çıkaran kuruluşun uzun vadeli alacaklısıdır ve tahvilini satın aldığı kuruluşun yönetimine katılma hakkı yoktur.
- Tahvil sahibi tahvili çıkaran şirketin kâr-zarar riskine katılmaz, Şirket zarar etse de günü gelince belli miktardaki anapara ve faizini alır. Şirketin brüt kârından ilk olarak tahvil sahiplerine ödeme yapılır.
- Tahvilde belirtilen vade kesindir ve vade sonunda tahvil sahibi ve tahvili çıkaran kuruluş arasındaki hukuki ilişki yasal olarak biter.
- Tahvil, itibari değerinin altında bir bedelle (İskontolu olarak) ihraç edilebilir.
- Tahviller halka arz edilerek veya halka arzedilmeksizin satılabilir. Borçlanma senetlerinin bedellerinin nakit olması ve teslimi anında ödenmesi şarttır. Borçlanma senetlerinin toplam tutarı, sermaye ile bilançoda yer alan yedek akçelerin toplamını aşamaz.

Tahvil çıkartarak yabancı kaynak sağlayan işletmeler sağladıkları borcu "405 Çıkarılmış Tahviller" hesabında izlerler. Çıkarılmış tahviller nominal bedelleri (üzerinde yazılı olan değer) ile bu hesaba alacak kaydedilir. Bilanço tarihinden itibaren bir yıl içinde ödenecek tahvil, anapara borç ve taksitleri bilanço dönemlerinde "304 Tahvil Anapara, Borç, Taksit ve Faizleri" hesabına aktarılmalıdır.

Bunun için 304 Tahvil Anapara, Borç, Taksit ve Faizleri hesabının alacak tarafına, 405 Çıkarılmış Tahviller hesabının borç tarafına kayıt yapılır.

İhraç edilen bir tahvil üzerinde yazılı değerle satışa çıkarılıyorsa bu *başabaş tahvil*dir. Nominal değerinden daha yüksek bedelle satışa çıkarılan tahvillere *primli tahvil* denir. Bunun aksine, nominal değerden daha düşük bedelle satışa çıkarılan tahvillere ise *iskontolu tahvil* denir.

Ticari Borçların Tanımı ve Niteliği

İşletmeler varlıklarını finanse edebilmek için bulabileceği iki temel kaynak türü vardır. Bunlar;

- Yabancı kaynaklar ve
- Öz kaynaklardır.

Yabancı kaynaklar işletmenin mevcut borçlarını ifade eder ve vade tarihinde mutlaka geri ödenmeleri gerekir. Borcun geri ödenmesi nakit çıkışına yol açabileceği gibi nakit dışı bir varlığın çıkışını, bir hizmetin yerine getirilmesini ya da yeni bir borcun alınmasını gerektirebilir. Dolayısıyla işletmeye bir yükümlülük getirir.

İşletmelerin mevcut borçları bilançonun pasifinde “yabancı kaynaklar” olarak raporlanır. Borçlar, değişik özellikleri göz önünde bulundurularak gruplandırılır ve değişik başlıklar altında raporlanır. Yabancı kaynaklar, Tek Düzen Muhasebe Sistemi’nde vadelerine göre sınırlandırılmıştır. Kısa ve uzun vadeli ayrımı yabancı kaynağın bilançoda hangi grupta raporlanacağını belirlemesi açısından önemlidir ve vadeyi, yani geri ödeme süresini ön plana çıkarır.

Yabancı kaynakların vadelerinin yanı sıra hangi nedenle doğdukları, hangi varlıkları finanse ettikleri ya da ne tür bir varlık girişine yol açtıkları da işletmenin durumunun ve başarımının değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bazı borçlar nakit şeklinde borç alma sonucunda doğabileceği gibi bazı borçlar da ham madde, ticari mal, makine veya teçhizat gibi varlıkların kredili alınışı sonucunda doğabilir.

İşletmenin esas ticari faaliyetini sürdürebilmek için yapmış olduğu kredili mal ya da hizmet alımından kaynaklanan borçlarının büyüklüğünün ayrıca bilinmesi de önemli olduğu için bu tür borçlar da bilançoda ayrıca raporlanmalıdır. Esas faaliyetin dışındaki nedenlerle yapılan kredili alışlar da olabilir ama bu alışlar nedeniyle doğan borçlar esas faaliyetler nedeniyle doğan borçlardan ayrı olarak raporlanmalıdır.

İşletmenin esas ticari faaliyetlerini sürdürmek amacıyla yaptığı kredili alışlarından doğan borçlar “ticari borç” olarak nitelendirilir. Bir borcun ticari borç olabilmesi için mutlaka işletmenin esas ticari faaliyetleri ile ilgili olması gerekir. Örneğin, araba alım satımı yapan bir işletme için arabaların kredili alınması ticari borç doğmasına neden olur. Ama beyaz eşya alım satımı yapan bir işletmenin pazarlama departmanında kullanmak üzere kredili olarak araba alması ticari bir borcun doğmasına yol açmayacaktır. Çünkü bu işletmenin esas ticari faaliyeti araba alım satımı değil, beyaz eşya alım satımıdır. Dolayısıyla bu işletmede arabanın kredili alınışından doğan borç, “diğer borçlar” grubunda yer alan hesaplarda izlenmeli ve bilançoda ticari borçlardan ayrı olarak raporlanmalıdır.

Ticari borçlar, açık hesap şeklinde senetsiz bir borç şeklinde olabileceği gibi senet karşılığı da doğabilir.

Tekdüzen Hesap Planına göre senetsiz ticari borçlar, “Satıcılar” hesabında, senetli ticari borçlar ise “Borç Senetleri” hesabında izlenir. Ticari borcun vadesi itibarıyla ayrımında ise hesap adı değişmeyecek ancak hesap numarası ya da kodu, borcun kısa ya da uzun vadeli olduğunu gösterecektir. Örneğin, senetsiz bir ticari borç kısa vadeli ise “320 Satıcılar” hesabında izlenirken uzun vadeli ise “420 Satıcılar” hesabında yer alacaktır.

Tekdüzen Hesap Planında kısa ve uzun vadeli ticari borçların izlenmesi için aşağıdaki ana hesaplar kullanılır (S:76, Tablo 4.1):

3. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

- 32. Ticari Borçlar (Kısa Vadeli)
- 320 Satıcılar Hesabı
- 321 Borç Senetleri Hesabı
- 322 Borç Senetleri Reeskontu Hesabı (-)
- Önerilen Hesap: 325 Ertelenmiş Ticari Borçlar Vade Farkı Hesabı (-)
- 326 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
- 329 Diğer Ticari Borçlar Hesabı

4. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

- 42 Ticari Borçlar (Uzun Vadeli)
- 420 Satıcılar Hesabı
- 421 Borç Senetleri Hesabı
- 422 Borç Senetleri Reeskontu Hesabı (-)
- Önerilen Hesap: 425 Ertelenmiş Ticari Borçlar Vade Farkı Hesabı (-)
- 426 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabı
- 429 Diğer Ticari Borçlar

TMS 2 Stoklar Standardının 18. maddesine göre stoklar vadeli alındığında eğer alış anlaşması peşin alış fiyatı ile ödenen fiyat arasında bir fark olan finansman unsuru içeriyorsa peşin alış fiyatı ile vadeli fiyat arasındaki fark finansman gideri olarak kabul edilir. Ayrıca TMS 23 Borçlanma Maliyetleri Standardı da özellikli bir varlığın elde edilmesi, inşası veya üretimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetlerinin dışında kalan borçlanma maliyetlerinin, borçlanmanın niteliğine ve yöntemine bakılmaksızın, oluştukları dönemde finansman gideri olarak tahakkuk ettirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Finansal araçlarla ilgili standartlar da (TMS 32, TMS 39, TFRS 9) borçların gerçeğe uygun değerle ölçülmesini ve etkin faiz yöntemiyle hesaplanan itfa edilmiş maliyeti ile raporlanmasını esas almaktadır.

Muhasebe standartları uyarınca işletme, satın aldığı ticari malı peşin fiyatı (cari nakit alış fiyatı) üzerinden kaydederken peşin fiyatı ile vadeli tutar arasındaki vade farkını finansman unsuru olarak kabul etmeli ve alışın maliyetine yansıtmayıp finansmanın yapıldığı döneme yayarak faiz gideri (vade farkı gideri) olarak muhasebeleştirilmelidir. Bu nedenle finansman unsurunun negatif pasif düzenleyici bir hesap olan “325 Ertelenmiş

Ticari Borçlar Vade Farkı” hesabına kaydedilmesi gerekir. Dönem sonlarında ise etkin faiz yöntemine göre hesaplanan faiz gideri (vade farkı gideri) “Ertelenmiş Ticari Borçlar Vade Farkı” hesabından “Finansman Giderleri” hesabına aktarılarak döneme ait finansman unsurunun dönemin kâr veya zararına yansıtılması ve ticari borcun itfa edilmiş maliyet bedeli ile raporlanması sağlanır.

“325 Ertelenmiş Ticari Borçlar Vade Farkı Hesabı” TDHP’da yer alan bir hesap değildir. Bu hesap adı yerine değişik yazarlar değişik hesap isimleri önermektedirler. Örneğin, Ertelenmiş Finansman Giderleri Hesabı veya Ticari Borçlar Reeskontu Hesabı gibi. Bazı yazarlar da vade farklarının Gelecek Aylara Ait Giderler Hesabında izlenmesini önermektedir. Yazarlar tarafından önerilen tüm bu hesap isimlerinin işlevleri aynıdır. Bu nedenle biz “325 Ertelenmiş Ticari Borçlar Vade Farkı Hesabı”nı kullanmayı tercih ettik.

Satıcılar Hesabı

İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili her türlü mal ve hizmet alımlarından kaynaklanan senetsiz borçlar “320 Satıcılar” hesabında izlenir. Esas faaliyetlerle ilgili olarak ham madde-malzeme, ticari mal ya da hizmet kredili olarak satın alındığında işletmenin satıcıya borcu doğar ve Satıcılar ana hesabının alacak tarafına kaydedilir. Satıcıya olan borç ödendikçe Satıcılar ana hesabının borç tarafına kayıt yapılır. Satıcılar ana hesabı pasif karakterli bir hesap olduğu için alacak kalanı verir ve bu kalan işletmenin satıcılara ödemesi gereken büyüklüğü ifade eder. Senetsiz borcun doğması ile Satıcılar Hesabına alacak, borcun ödenmesi hâlinde ise Satıcılar Hesabına borç kaydı yapılır. Hesap alacak kalanı verir ve bilançonun pasifinde raporlanır.

İşletmenin esas faaliyet konusu dışındaki kredili alımları nedeniyle doğan kısa vadeli senetsiz borçları “336 Diğer Çeşitli Borçlar” hesabında izlenir. Bir ana hesap olan (büyük defter hesabı) Satıcılar Hesabı, işletmenin esas faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan kredili alışlarından doğan tüm senetsiz borçlarını gösterir. Her bir satıcıya olan borç büyüklüğünün ayrı ayrı izlenebilmesi için yardımcı hesaplara (tali hesap, alt hesap) gereksinim vardır. Yardımcı hesapların oluşturulması işletmenin gereksinimine göre işletme tarafından serbestçe belirlenir. Bu hesaplar alınan mal ya da hizmetin türüne, alacaklının (satıcı) bulunduğu coğrafi bölgeye vb. göre bölümlenebilir. Her bir Satıcıya ilişkin durum, ilgili yardımcı hesaplarda izlenir ve yardımcı hesaplar ilgili ana hesapla aynı paralelde çalışır. Yevmiye defterinde yardımcı hesaplara yapılan kayıtlarda yardımcı defterlerde ilgili hesaplara aktarılarak her bir satıcıya ilişkin borcun büyüklüğü izlenebilir.

Türkiye Muhasebe Standartlarına göre işletmenin satın aldığı ticari malı peşin fiyatı (cari nakit alış fiyatı) üzerinden kaydederken peşin fiyatı ile vadeli tutar arasındaki vade farkını finansman unsuru olarak kabul

edilmesi gereklidir. Vade farkını alışın maliyetine yansıtmayıp finansmanın yapıldığı döneme yayarak faiz gideri (vade farkı gideri) olarak muhasebeleştirilmelidir. Ancak her zaman vade farkının ayrıştırılması gerekli olmayabilir. Bu ayrıştırma işleminin yapılması için belirlenen vadeli fiyat içinde gizli bir finansman işleminin gömülü olması gerekir. Vade farkı önemli bir tutardaysa diğer bir ifade ile vadeli fiyatın içinde gizli bir finansman işlemi söz konusu ise vade farkı maliyete dahil edilmeyerek ayrıştırılmalıdır.

Borç Senetleri Hesabı

İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili olan kredili mal ve hizmet alımlarından doğan borcu karşılığında senet düzenleyip vermesi nedeniyle senetli bir ticari borç doğar. Alacaklının hakkını ispatlamak için kullanabileceği yazılı bir belge olan bu senetler Türk Ticaret Kanunu’nda (TTK) “kambiyo senetleri” olarak tanımlanmıştır. Senedin borçlusu belirli bir miktar parayı belirli bir tarihte veya görüldüğünden belirli bir süre sonra senet alacaklısına kayıtsız-şartsız olarak ödemek zorundadır.

TTK’de *poliçe*, *bono* ve *çek kambiyo senetleri* olarak sayılmış ve ilgili maddelerinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

TTK MADDE 671- (1) Poliçe;

- Senet metninde “poliçe” kelimesini, senet Türkçe’den başka bir dille yazılmışsa o dilde poliçe karşılığı olarak kullanılan kelimeyi,
- Belirli bir bedelin ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız havaleyi,
- Ödeyecek olan kişinin, “muhatabın” adını,
- Vadeyi,
- Ödeme yerini,
- Kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adını,
- Düzenlenme tarihini ve yerini,
- Düzenleyenin imzasını içerir.

Poliçe, genellikle üç taraflı bir ilişki üzerinde kurulur. Alacaklının borçlusundan olan alacağını, borçlu bulunduğu üçüncü bir tarafa devretme esasına dayanır. Bazı durumlarda alacaklı alacağını senede bağlamak için kendi namına da poliçe düzenleyebilir. Poliçeyi hazırlayan tarafa *keşideci*; keşidecinin poliçe üzerinde kendisine olan borcu lehtara ödemesini istediği tarafa *muhatap*; muhatabın ödeme yapacağı, yani poliçenin lehine düzenlendiği tarafa *lehtar* denilmektedir. Muhatap, poliçeyi kabul edip etmemekte serbesttir, ancak poliçeyi kabul ettikten sonra senedin esas borçlusu hâline gelir.

Poliçede taraflar:

- Poliçeyi düzenleyerek ödeme emrini veren (keşideci),
- Poliçe bedelini ödeyecek olan taraf (muhatap),
- Poliçe bedelini tahsil edecek taraf (lehtar).

Bono (Emre Yazılı Senet), borçlu tarafından düzenlenen yazılı bir ödeme yükümlülüğüdür. Bonoda senedi düzenleyen taraf da senet bedelini ödeyecek olan taraf da aynı kişi ya da kurumdur. Dolayısıyla poliçedeki gibi üçlü bir ilişki değil, sadece ikili bir ilişki söz konusudur.

TTK MADDE 776 - (1) Bono veya emre yazılı senet;

- Senet metninde “bono” veya “emre yazılı senet” kelimesini ve senet Türkçe’den başka bir dille yazılmışsa o dilde bono veya emre yazılı senet karşılığı olarak kullanılan kelimeyi,
- Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedeli ödemek vadini,
- Vadeyi,
- Ödeme yerini,
- Kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adını,
- Düzenlenme tarihini ve yerini,
- Düzenleyenin imzasını içerir.

Çek, bir bankaya hitaben ve belirli kurallara uyularak yazılan bir ödeme emridir. Çek, ibraz vadeli olduğu için çekte vade yoktur ve bankaya ibraz edildiğinde ödenir. İşletme tarafından yapılan alış karşılığında veya başka nedenlerle çek düzenlenip verildiğinde “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” hesabının alacak tarafına yazılır. Ülkemizde ileri tarihli ya da vadeli çek alınması veya verilmesi şeklinde bir uygulama söz konusudur. İleri vadeli çekler bir alacak; verilen ileri tarihli çekler ise borç niteliğini taşıdığı için hazır değerlerde raporlanmamalıdır. İleri tarihli (vadeli) olarak verilen çeklerin bir borç senedi gibi düşünülmesi ve “321 Borç Senetleri” hesabında izlenmesi gerekir. Dönem sonunda da reeskonta tabi tutulmalıdır.

Senet, senet bedelini tahsil edecek taraf için alacak senedi niteliğini taşıırken senet bedelini ödeyecek olan taraf için borç senedi niteliği taşır. Senedin alacaklısı tarafından senet bedelinin tahsil edilmesi hakkı bir alacağı ifade ettiği için Alacak Senetleri Hesabı’nda izlenirken senet borçlusu tarafından bir borcu, ödeme yükümlülüğünü ifade ettiği için Borç Senetleri Hesabı’nda izlenir. Borç senetleri, esas olarak işletme yetkilileri tarafından imzalanmış bonolar ve kabul edilmiş poliçeleri kapsar. İleri tarihli çek düzenlenip verilmişse bunlar da borç senetleri hesabında yer alacaktır.

İşletmenin senede bağlanmış ticari borçları kısa vadeli ise “321 Borç Senetleri” hesabında; uzun vadeli ise “421 Borç Senetleri” hesabında izlenir. Senetli borçlar doğduklarında pasif karakterli bir hesap olan Borç Senetleri hesabının alacağına nominal değerleriyle kaydedilir. Ödenmeleri hâlinde de yine nominal değerleri üzerinden Borç Senetleri hesabının borç tarafına kaydedilir. Hesabın belirli bir andaki kalanı, her zaman için alacak kalanıdır ve henüz ödenmemiş ve ödenmesi gereken borç büyüklüğünü gösterir. Diğer bir ifade ile Borç Senetleri Hesabının kalanı, işletmenin borçlu olarak imzasını taşıyan tedavüldeki ticari senetlerin tutarını ifade eder. Borç Senetleri daima nominal değerleri ile kayda alınır.

Senet üzerinde alacaklının adı açıkça belirtildiği için alt hesaplarda bu ayrıntının izlenmesine gerek yoktur. İşletmenin gereksinimine göre farklı şekillerde bölümlenir. İşletme esas faaliyetlerinin dışında kalan işlemler için senet düzenleyip verdiğinde bunlar “321 veya 421 Borç Senetleri” hesabında izlenmez. Esas faaliyetin dışında kalan işlemler nedeniyle verilen senetler “Diğer Borçlar” grubunda yer alan hesaplarda izlenir. Senetli borçların vadesi senetsiz borçlara göre genelde daha uzundur ve nispeten daha yüksek tutarlar için senet düzenlenir. Bu nedenle senetler üzerine açıkça faiz şartı koyulabileceği gibi faiz büyüklüğü nominal değerine de dahil edilebilir. TTK hangi senetlere açıkça faiz şartı getirilebileceğini belirlemiştir. Faiz oranının poliçede gösterilmesi gerekir, gösterilmemiş ise faiz şartı yazılmamış sayılır (TTK, Md. 675). Aynı hüküm bonolar için de geçerlidir (TTK, Md. 778).

Belirli bir tarihte veya belirli bir vade sonunda ödenecek olan senedin üzerinde yazılı olan değere **nominal değer** denilir ve senedin vade sonunda ulaşacağı değeri ifade eder. Dolayısıyla senedin düzenlendiği tarihteki peşin değeri, nominal değerinin altındadır. Senet karşılığı mal ya da hizmet satın alınması halinde eğer vade farkı dikkate alınmaksızın alışın maliyetine yansıtılırsa alış maliyeti peşin alışlara göre daha yüksek olacak ve finansman gideri de gelir tablosunda görünmeyecektir. Böyle bir durum, maliyet ve kârlılık analizlerinin yanlış sonuç vermesine yol açacaktır. Senet karşılığı yapılan kredili alışların muhasebeleştirilmesinde mevcut uygulamada vade farkı genellikle ihmal edilmekte ve senetli borçlar dönem sonunda reeskonta tabi tutulmakta, bilanço tarihindeki peşin değerine indirgenerek raporlanmaktadır. Dönem sonu reeskont işlemleri, işlemin ilk kayda alınış esasından etkileneyecektir.

Vadesi gelen senetler, alacaklısı tarafından ya işletmeye ibraz edilerek bedeli istenir ya da bir bankaya tahsile verilir. İşletme her iki durumda da senet bedelini nakden öder veya çek düzenleyip vermek suretiyle bankadaki hesabından da ödeyebilir. Bazı durumlarda nakit dışı bir varlıkla ödeme yapılması da söz konusu olabilir. Vadesi gelen borç senedinin vadesinde ödenmeyip yeni bir senetle değiştirilmesi de mümkündür. Senetlerin yenilenmesi olarak nitelendirilebileceğimiz bu durum, senet borçlusuna ilave vade tanımayı ifade ettiği için yeni senedin nominal değerinin eski senedin nominal değerinden daha yüksek olması normaldir. Eski senedin nominal değeri ile yeni senedin nominal değeri arasındaki fark, senet borçlusu için finansman gideri niteliğindedir. Mevcut bir senedin yeni bir senetle değiştirilmesi işleminde işletme ya kendisi yeni bir senet düzenleyip verir ya da elindeki kendi lehine düzenlenmiş bir alacak senedini ciro edebilir. Hatta eski senedin bedelinin bir kısmı ödenip kalan kısım için yenileme de yapılabilir. Yabancı para cinsinden senet verilmesi durumunda senedin Türk Lirası karşılığı, işlem tarihindeki kur üzerinden Türk Lirası’na çevrilerek kaydedilir.

TTK MADDE 780 - (1) Çek;

- Senet metninde “çek” kelimesini ve eğer senet Türkçe’den başka bir dille yazılmış ise o dilde “çek” karşılığı olarak kullanılan kelimeyi,
- Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için havaleyi,
- Ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanını,
- Ödeme yerini,
- Düzenlenme tarihini ve yerini,
- Düzenleyenin imzasını içerir.

TTK MADDE 782 -

- Türkiye’de ödenecek çeklerde muhatap ancak bir banka olabilir.
- Diğer bir kişi üzerine düzenlenen çek yalnız havale hükmündedir.

Alınan Depozito ve Teminatlar

Senetli ve senetsiz ticari borçlar işletmenin asıl faaliyet konusu ile ilgili mal ya da hizmet alışı sonucunda doğarlar. Tekdüzen Hesap Planı’nda asıl faaliyet konusu ile ilgili kredili mal ya da hizmet alışı nedeniyle doğmadıkları hâlde nakit olarak alınan depozito ve teminatlar da “32 veya 42 Ticari Borçlar Hesabı” grubunda yer almaktadır.

Üçüncü kişilerin belli bir işi yapmalarını, aldıkları bir değeri geri vermelerini sağlamak amacıyla ve belli sözleşmeler nedeniyle gerçekleşecek bir alacağın karşılığı olarak nakit şeklinde alınan depozito ve teminatlar kısa vadeli olarak alınmışsa “326 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabının”, uzun vadeli alınmışsa “426 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabının” alacağında izlenir. Alınan depozito ve teminatlar bu hesabın alacağına, geri verilenler veya hesaba sayılanlar borcuna kaydedilir. Karşı taraftan alınan nakit belirli bir süreliğine alınmıştır ve karşı taraf yükümlülüğünü yerine getirdiğinde alınan bu depozito ve teminatlar geri verilir.

Teminat olarak menkul kıymet, senet, emtia gibi nakit dışı bir varlık teminat olarak alındığında “326 veya 426 Alınan Depozito ve Teminatlar” hesabında izlenmez. Aynı olarak alınan bu depozito ve teminatlar “Nazım Hesaplarda” izlenir.

Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabında;

- İşletmeye karşı bir işin yapımını üstlenen tarafların üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmeleri,
- Geri vermek üzere işletmeden aldığı bir varlığın iadesini sağlanmasını,
- Belli sözleşmelere bağlı olarak gerçekleşecek bir alacağın ödenmesini sağlamak amacıyla nakit şeklinde alınan depozito ve teminatlar izlenir.

Depozito veya teminat alındığında “Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabının” alacağına, geri verildiğinde veya hesaba sayılarak kapatıldığında ise hesabın borcuna

kaydedilir. Hesap, alacak kalanı verir ve hesabın kalanı iade edilmemiş olan depozito ve teminat tutarını gösterir.

Eğer uzun vadeli olarak alınan depozito ve teminatın ertesi dönem geri ödeneceği düşünülüyorsa “426 Alınan Depozito ve Teminatlar Hesabından”, “326 Alınan Depozito ve Teminatlar” hesabına aktarılması gerekir.

Diğer Borçlar

Diğer borçlar grubu, herhangi bir ticari nedene dayanmadan meydana gelmiş ve en çok bir yıl içinde veya bir yıldan daha fazla sürede ödenmesi düşünülen borçların kaydedildiği hesapları kapsamaktadır. Tekdüzen Hesap Planı'nda kısa vadeli borçlar 33 Diğer Borçlar grubunda ve uzun vadeli borçlar 43 Diğer Borçlar grubunda izlenmektedir. Bu gruplara ilişkin hesaplar şöyledir:

- Ortaklara Borçlar
- Bağlı Ortaklıklara Borçlar
- İştiraklere Borçlar
- Personele Borçlar
- Diğer Çeşitli Borçlar

Ortaklara Borçlar; işletmenin ortaklarına olan borçlarının düzenlendiği bir hesaptır. İşletmenin henüz yerine getiremediği ve ortaklarına ödemekle yükümlü olduğu; temettü borçları, sözleşmeye bağlı ek ödemelere ilişkin borçlar ile senetli veya senetsiz borçları "331 Ortaklara Borçlar" hesabında izlenmektedir. İşletme, ortaklarına çeşitli sebeplerle borçlanabilir. Bu borçlar şöyle sıralanabilir:

- Ortaklara ödenecek temettüler (kâr payı),
- İşletmenin sermaye azaltımına gitmesi nedeniyle ortaklara ödenecek sermaye payları,
- İşletmenin kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaklardan borç alması,
- Ortakların banka ve finans kurumlarından veya sermaye piyasalarından kendi adına sağladığı borçlar,
- Ortakların sağladığı gayrinakdi teminatlar karşılığında üçüncü kişilerden yapılan borçlanmalar,
- İşletmenin sona ermesi ve tasfiyesi nedeniyle ortaklara ödenecek paylar,
- İşletmenin birleşme, bölünme veya tür değiştirme nedeniyle ortağın ayrılmasından kaynaklanan sermaye payları,
- Ortağın ölümü, iflası gibi nedenlerle işletmeden ayrılması durumunda ortağa ödenecek tutarlar.

İşletmenin, esas faaliyet konusu dışındaki işlemlerinden dolayı ortaklarına bir yıldan uzun sürede ödenmesi planlanan senetli ve senetsiz borçları ise "431 Ortaklara Borçlar" hesabında izlenir. Ortakların çeşitli nedenlerle işletmeye verdiği borçların işletme tarafından ortaklara ödenmesi durumunda ise "331 Ortaklara Borçlar" hesabı alacaklandırılır. Eğer işletmenin ortaklara olan borcu belirli bir vadeye dayanıyorsa ve vade bir yıldan daha uzunsa, bu durumda vadenin bir yıla inmesi ile "431 Ortaklara Borçlar" hesabı borçlandırılarak, "331 Ortaklara Borçlar" hesabına devredilir.

Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre; ortaklardan ve ortakların ilişkili olduğu kişilerden doğrudan ve dolaylı olarak alınan borçların ilgili mali yıl içinde herhangi bir tarihte öz sermayenin üç katını aşan kısmı **örtülü sermaye**

olarak kabul edilir. Böylece, ortak ya da ortakla ilişkili kişilerden sağlanan borcun işletmenin öz sermayesi ile kıyaslanarak borçlanmanın gerçek borç ya da örtülü sermaye olup olmadığı sonucuna varılır. Bu düzenlemeyle ortakların sürekli olarak işletmeye hesabı verilemeyecek büyük tutarlarda para koyması da engellenmeye çalışılmaktadır. Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre örtülü sermaye olarak kabul edilen tutarlar üzerinden ödenen ya da hesaplanan faiz, kur farkları gibi giderler işletme kazancının hesaplanmasında kanunen kabul edilmeyen gider olarak değerlendirilir.

Adi ortaklık gibi tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dahil olmak üzere, ana ortaklık olarak bilinen başka bir işletme tarafından dolaylı bir şekilde kontrol edilen işletme bağlı ortaklık olarak adlandırılmaktadır. Ana ortaklığın bağlı ortaklıkları vasıtasıyla dolaylı olarak bir şirketteki oy haklarının yarıdan fazlasını kontrol etmesi durumunda kontrolün var olduğu kabul edilir. Ana ortaklığın, bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarına ilişkin kararlarda tek başına yönetme gücüne sahip olması, bağlı ortaklığın kontrol edildiği anlamına gelmektedir. Bağlı ortaklıklara borçlar, ana işletmenin bağlı ortaklığıyla ilişkileri neticesinde ortaya çıkan borçlarını kapsar.

İştirak, yatırımcı işletmenin, adi ortaklık gibi tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dahil olmak üzere, iş ortaklığı veya bağlı ortaklık niteliğinde olmayan, ancak üzerinde önemli etkisi bulunduğu işletmelerdir. İştirakler, bir işletmenin önemli etkisi altında kalmayı; ana ortağın yarattığı piyasa koşullarından yararlanmak, yeni müşteri ve satıcılarla ilişkiler kurmak, yeni ürünlere ve teknolojik yeniliklere daha kolay sahip olmak, finansal güçlüklerle daha kolay başa çıkmak, yaratılmış markadan yararlanmak gibi nedenlerle kabullenirler. İştirakin ana ortaklıkla olan finansal ilişkilerinden kaynaklanan kısa vadeli borçlar "332 İştiraklere Borçlar hesabında" ve uzun vadeli borçlar ise "432 İştiraklere Borçlar" hesabında izlenir. İştiraklere Borçlar hesabı ana ortağın iştirakinden borç alması durumunda alacaklandırılır. 432 İştiraklere Borçlar hesabında izlenmekte olan uzun vadeli bir borç, kısa vadeli hale dönüştüğünde 332 iştiraklere borçlar hesabına aktarılır.

Personele Borçlar işletmenin işçisine ödemekle yükümlü olduğu tahakkuk etmiş ödemelerdir ve ödeninceye kadar "335. Personele Borçlar" hesabının alacağına gösterilir. İşletme işçisinin tahakkuk edip de henüz ödemediği ücret, maaş ve sosyal güvenlik yardımları, ücretli yıllık izin ve ücretli hastalık izni, ikramiye, çalışanlara sağlanan parasal olmayan faydalar (sağlık yardımı, lojman, araç ve ücretsiz veya indirimli olarak verilen gıda yardımı ve diğer hizmetler) gibi hakları ile görevlendirme nedeniyle verdiği avansı aşan kısımları işçisine ödemekle yükümlüdür. İşçilerin işletmeye maliyeti sadece ödenen ücret veya brüt ücretle sınırlı değildir. Brüt ücrete işverenin işçisi adına SGK'ya ödediği sigorta ve işsizlik sigortası primleri de bir maliyet unsuru olarak kabul edilir.

Diğer çeşitli borçlar; işletmenin ortakları, ortakları ile ilişkili taraflar ve çalışanları dışında kalan diğer ilgili taraf ve kişiler ile temel faaliyet konusu dışındaki borçlarının izlendiği hesaptır. Bu hesap kapsamında aşağıda sıralanan finansal işlemler örneklendirilebilir:

- Maddi duran varlık ve diğer varlıkların alımına ilişkin kambiyo senedine bağlı ya da senetsiz borçlanmalar,
- Maddi olmayan duran varlıkların alımına ilişkin kambiyo senedine bağlı ya da senetsiz borçlanmalar,
- Kira borçları,
- Araştırma ve geliştirme transferlerine ilişkin borçlar,
- Lisans anlaşmaları kapsamında yapılan transferlere ilişkin borçlar,
- Finansman anlaşmaları kapsamında yapılan transferlere ilişkin borçlar.

Alınan Sipariş Avansları

Bir hizmetin görülmesi ya da varlığın tesliminden önce alıcı tarafından yapılan peşin ödemeler veya avanslar nedeniyle ortaya çıkan borçlardır. İşletmenin üçüncü kişilerle ticari faaliyetlerine ilişkin satışlarında alıcının vazgeçmesini önlemek amacıyla işletmenin bir satış şartı olarak talep ettiği bedeldir. İşletmenin temel faaliyet konusuna ilişkin olarak tahsil edilen sipariş avansları, ticari borçlar grubunda gösterilmez. Alınan sipariş avansları satışı gerçekleştirilecek bir malın karşılığında önceden alınan parasal değerlerdir ve sözlü veya yazılı sözleşmeye dayanmaktadır.

İşletmenin müşterisine sahiplikle ilgili tüm riskleri ve yararların devredilmesi ile mülkiyet veya zilyetliğin devri aynı anda gerçekleşecektir.

Borç ve Gider Karşılıkları

Bilanço tarihinde belirgin olarak ortaya çıkan ancak tutarının ne olacağı henüz kesin olarak bilinmeyen veya tutarı bilinmekle birlikte ne zaman tahakkuk edeceği tahmin edilemeyen kısa vadeli borçlar ve giderler için ayrılan karşılıkların izlendiği hesap grubudur. Bu karşılıklar aktifte belirli bir hesapla doğrudan ilişkilendirilemediği için aktifle ilgisiz karşılıklar olarak da bilinir. Borç ve gider karşılıkları grubu aşağıdaki hesaplardan oluşur:

- Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülükler Karşılıkları,
- Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri,
- Kıdem Tazminatı Karşılığı,
- Maliyet Giderleri Karşılığı,
- Diğer Borç ve Gider Karşılıkları,

Ticaret işletmeleri için önemli olduğu düşünülen “dönem kârına ilişkin yasal yükümlülükler” ve “kıdem tazminatı karşılığı” konuları açıklanacaktır.

Dönem kârına ilişkin yasal yükümlülüklerde işletmeler dönem içinde faaliyetleri sonucunda yarattıklarını kâra ilişkin olarak devlete vergi vermekle yükümlüdür. Ancak devlet, işletmenin üçer aylık tahmini kazançları üzerinden gelir vergisi veya kurumlar vergisi hesaplatılmakta ve bu vergiyi üç aylık dönemler itibarıyla peşin olarak tahsil etmektedir.

İş Kanunu'nun 14. maddesi çerçevesinde kıdem tazminatı; emeklilik ikramiyesi, çeşitli mevzuat veya sözleşme gereğince işçinin işletmeden ayrılması, kıdemine bağlı olarak işten ayrılması durumunda kıdem tazminatı olarak yapılacak ödemeler için ayrılan karşılıklardır. İşçinin ne zaman işletmeden ayrılacağı kesin olarak bilinmediği ve işçinin işletmeye fayda sağlayacağı süre boyunca çalışacağı varsayımı söz konusudur. Bu nedenle kıdem tazminatı, işletmenin tahmini bir borcudur.

Gelecek Dönem/Dönemlere İlişkin Gelirler Ve Gider Tahakkukları

Bu grup, içinde bulunulan dönemde ortaya çıkan ancak gelecek aylara ait gelirler ile faaliyet dönemine ait olup ödenmesi gelecek aylarda veya yıllarda yapılacak giderlerden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan hesaplar şunlardır:

- **Gelecek Dönemlere İlişkin Gelirler:** işletmeler gelire konu olan olay, işlem veya hizmet henüz doğmadan tahsilat yapmış olabilirler. Böyle bir durumda işletme yaptığı tahsilat karşılığında bir yükümlülüğe girmiş; ilgili olay, işlem veya hizmet yerine getirilinceye kadar borçlanmış olur. Örneğin, bir yıllık kira gelirinin sözleşme anında tahsil edilmesi, bakım hizmetinin peşin olarak tahsil bakım hizmetinin peşin olarak tahsil edilmesi veya peşin tahsil edilen komisyon gelirleri bu kapsamda değerlendirilir. Gelecek bilanço dönemlerine ilişkin olarak peşin tahsil edilmiş gelirlerin bir yıldan kısa vadeye ait olan kısımları 380 Gelecek Aylara Ait Gelirler hesabında, bir yıldan daha uzun vadeye ait kısımları ise 480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesabında izlenir.
- **Gider Tahakkukları:** Gelir ve giderlerin kaydı tahakkuk esasına göre yapılır. Tahakkuk esas, işletme ile ilgili işlemlerin, olayların ve diğer koşulların finansal etkilerinin, bu işlem, olay veya koşullarla ilgili olarak nakit girişi veya çıkışının olduğu dönemde değil, bunların oluştuğu dönemde kayda alınmasını ifade etmektedir. Eğer herhangi bir gider cari dönemde doğmuş, ancak bedeli gelecek dönemlerde ödenecekse; tahakkuk ilkesi gereği bu gider cari dönemin giderlerine yazılırken ödenecek bedel bir borç hesabına, yani gider tahakkukları hesabına kaydedilir. Tekdüzen hesap planında bu amaçla kullanılan hesaplar; “381. Gider Tahakkukları ve 481. Gider Tahakkukları hesaplarıdır. Söz konusu işin, olayın, işlemin ve

MUH104U-GENEL MUHASEBE II

Ünite 5: Diğer Yabancı Kaynaklar

hizmetin tamamlanması ile borç istenebilir duruma geldiğinde ve işletme tarafından ödendiğinde gider tahakkukları hesapları borçlandırılır. İşletmeden istenebilir duruma gelmiş, ancak işletme tarafından ödenmemiş borçlar ise Gider Tahakkukları hesabından çıkartılarak, borcun türüne uygun bir borç hesabına kaydedilmelidir. Gider tahakkukları hesabı, dönem içinde gerçekleşen ancak ödemesi takip eden dönem ve dönemlerde yapılacak olan giderlerin kaydında kullanılmaktadır.

Giriş

İşletmelerin varlıklarının kaynakları, öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar olarak iki gruba ayrılır. Öz kaynaklar işletme sahibi veya sahipleri tarafından sağlanan kaynaklar iken, yabancı kaynaklar üçüncü kişiler tarafından sağlanır.

Öz Kaynakların Kapsamı

Öz kaynaklar (öz sermaye), işletme sahip veya sahiplerinin (ortakların) işletmenin varlıkları üzerindeki toplam haklarının parasal ifadesidir. İşletmenin net varlıkları ile borçları arasındaki fark olarak ele alınır.

Öz kaynaklar, aşağıdaki unsurlardan oluşur:

- Ödenmiş sermaye
- Sermaye yedekleri
- Kar yedekleri
- Geçmiş yıllar karları veya zararları
- Faaliyet dönemi karı veya zararı

Öz kaynaklar bölümünde yer alan hesaplar; gerek Türk Ticaret Kanunu gerek Vergi Usul Kanunu gerekse Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine göre muhasebede yer alan kayıtlı değerleri (mukayyet değer) ile değerlendirilmektedir.

Ödenmiş Sermaye

Ödenmiş sermaye, esas sermaye ile ortaklar tarafından henüz ödenmemiş sermaye arasındaki farktır. Tek şahıs işletmelerinde, sermaye taahhüdü işlemi olmadığından, bu tür işletmelerde sermaye hesabının kalanı aynı zamanda ödenmiş sermayeyi gösterir.

Ödenmiş sermaye, aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

- Sermaye
- Ödenmemiş sermaye
- Sermaye düzeltmesi olumlu farkları
- Sermaye düzeltmesi olumsuz farkları

Sermaye: Sermaye, işletme sahibi ya da ortakların şirketin kuruluşunda koymayı taahhüt ettikleri sermaye payları toplamının parasal ifadesidir. Şirkete tahsis edilen veya işletmenin ana sözleşmelerinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilmiş bulunan sermaye tutarı 500 Sermaye Hesabının alacağına yer alır.

Şirketler, genel olarak kanunlarımıza göre adi şirketler ve ticaret şirketleri olarak iki gruba ayrılmıştır. Sermaye tutarı, adi şirketlerde istendiği anda ve herhangi bir resmi işleme gerek olmaksızın değiştirilmektedir. Ticaret şirketlerinde ise sermaye üçüncü kişiler açısından büyük önem taşıdığından, sermayenin değiştirilmesi bir takım hukuki işlemlerin yerine getirilmesini gerektirir.

Ödenmemiş Sermaye: Ödenmemiş sermaye, işletmeye tahsis edilen veya ortaklarca taahhüt edilen sermayenin, henüz ödenmemiş kısmının parasal ifadesidir. Taahhüt edilen sermaye tutarı, “501 Ödenmemiş Sermaye” hesabının borcuna, “500 Sermaye” hesabının alacağına

kaydedilir ve sermaye taahhütleri ödendiğinde “501 Ödenmemiş Sermaye” hesabı alacaklandırılır.

Sermaye düzeltmesi olumlu farkları: İşletmenin ödenmiş sermaye tutarı ile yedekleri, enflasyon düzeltmesine tabi tutulur. Sermayenin işletmeye tescil edildiği veya ödendiği tarihe göre ödenmiş sermayede yapılan enflasyon düzeltmesinin sonucunda olumlu farklar ortaya çıkıyorsa bu başlık altında ele alınır. Ödenmiş sermaye tutarında meydana gelen artışlar, “502 Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları” hesabının alacağına, “698 Enflasyon Düzeltme” hesabının borcuna kaydedilir. Enflasyon oranının düşmesi sonucunda ortaya çıkan azalışlar ise “502 Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları” hesabının borcuna, “698 Enflasyon Düzeltme” hesabının alacağına kaydedilir. Bu farkların sermayeye eklenmesi durumunda da “500 Sermaye” hesabının alacağına karşılık bu hesap borçlandırılır.

Sermaye düzeltmesi olumsuz farkları: Enflasyon düzeltmesinin sonucunda olumsuz farklar ortaya çıkıyorsa bu başlık altında ele alınır. Ödenmiş sermaye tutarında meydana gelen azalışlar, “503 Sermaye Düzeltmesi Olumsuz Farkları (-)” hesabının borcuna, “698 Enflasyon Düzeltme” hesabının alacağına kaydedilir. İzleyen dönemde düzeltme sonucunda ortaya çıkan olumlu farklar ise “503 Sermaye Düzeltmesi Olumsuz Farkları (-)” hesabındaki tutardan mahsup edilir. Varsa kalan “502 Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları” hesabının alacağına kaydedilir.

Yedekler

Yedeklerin amacı, ileride doğması mümkün olan zararların işletmenin sermaye büyüklüğünü bozmasını engellemek, öz kaynakların yapısını korumak ve işletmenin sahipleri ile alacaklıların haklarının korunmasını sağlamaktır.

Net karın dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş tutarları, sermaye hareketleri dolayısıyla ortaya çıkan ve işletmede bırakılan tutarlardır.

Yedekler, öz kaynaklar grubunda iki başlık altında sınıflandırılmaktadır:

- Sermaye yedekleri
- Kar yedekleri

Sermaye Yedekleri

İşletmenin faaliyet karı dışında bir kısım sermaye hareketleri sonucunda ortaya çıkan ve işletmede bırakılan tutarlar, sermaye yedeklerini oluşturur. Sermaye yedeklerinin unsurları şunlardır:

- Hisse senedi ihraç primleri
- Hisse senedi iptal karları
- Maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları
- İştirakler yeniden değerlendirme artışları
- Diğer sermaye yedekleri

Hisse Senedi İhraç Primleri: İhraç primli olarak (başta başın üstünde bir fiyatla) satılan hisse senetlerinde ortaya çıkan fark, ödenmiş sermayenin dışında ancak yine ortakların tümüne ait bir sermaye anlamını taşır. Nominal değer ile ihraç değeri arasındaki fark, genel kanuni yedek akçe olarak nitelendirilir ve bu tutar “520 Hisse Senetleri İhraç Primleri” hesabında izlenir.

Hisse Senedi İptal Karları: Sermaye taahhüdünü yerine getirmeyen ortağın hisse senedi iptal edilerek dahil edilen yeni ortaktan söz konusu hisseler için alınan meblağ, eski ortağın taahhüt kalanından sermayenin bir parçası olarak pasifte muhafaza edilir. Hisse senedi iptali nedeniyle ortaya çıkan ve kâr niteliği taşımayan bu fark, “521 Hisse Senetleri İptal Karları” hesabında izlenir.

Kar Yedekleri

İşletmenin dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş karları, kar yedekleri olarak ele alınır. Kar yedeklerinin ortak özelliği, işletmenin önceki dönemde elde ettiği karlardan ayrılmış olmalarıdır. Bu nedenle “570 Geçmiş Yıllar Kârları” hesabının borçlandırılması karşılığında, bu bölümdeki hesaplar alacaklırlar. Kar yedekleri sermayeye eklendiklerinde, kâr payı olarak dağıtıldıklarında ya da başka bir şekilde kullanıldıklarında borçlanırlar. Yenilenecek duran varlığın satışından elde edilen kâr ise istisnai olarak, kâr hesaplarına alınmadan doğrudan “549 Özel Fonlar” hesabına alınır.

Kar yedeklerinin unsurları şunlardır:

- Yasal yedekler
- Statü yedekleri
- Olağanüstü yedekler
- Diğer kar yedekleri
- Özel Fonlar

Yasal Yedekler: Birinci tertip ve ikinci tertip yedek akçe olmak üzere iki tür yasal yedek bulunmaktadır. Sermaye şirketlerinin her yıl, yıllık karının yüzde beşine, ödenmiş sermayesinin yüzde yirmisine ulaşınca kadar ayırdıkları genel kanuni yedek akçe, birinci tertip yedek akçedir. Pay sahiplerine yüzde beş oranında kar payı ödendikten sonra, kardan pay alacak kişilere dağıtılmak üzere ayrılmış toplam tutarın yüzde onunun genel kanuni yedek akçeye eklenmesi ise ikinci tertip yedek akçeyi ifade eder. Her iki yedek akçe de “540 Yasal Yedekler” hesabında izlenir.

Statü Yedekleri: Statü yedekleri için herhangi bir yasal zorunluluk olmamakla birlikte şirketler, ana sözleşmelerine yedek akçesine yıllık karının yüzde beşinden fazla bir tutar ayıracağı ve yedek akçesinin ödenmiş sermayesinin yüzde yirmisini aşacağı konusunda hüküm koyabilir. Bu yedekler, “541 Statü Yedekleri” hesabında izlenir.

Olağanüstü Yedekler: Sermaye şirketlerinde, yasal yedekler ve statü yedekleri dışında, yönetim kurulunun genel kurula teklifi ve genel kurulunda kararı üzerine ayrılan yedeklerdir. Bu tür yedekler, “542 Olağanüstü Yedekler” hesabında izlenir.

Diğer Kar Yedekleri: Yukarıdaki yedek akçelerin kapsamı dışında kalan ancak kardan ayrılan yedeklerdir. Bu yedekler, “548 Diğer Kar Yedekleri” hesabında izlenir.

Özel Fonlar: Yedek akçeler genel bir amaca hizmet ederken, özel fonlar genel kurul kararı gereği özellikle belirli bir amaca hizmet için ayrılırlar. Bu fonlar, “549 Özel Fonlar” hesabında izlenir.

Yenileme Fonu dışındaki özel fonlar belli bir amaca ulaşmak için tahsis edilmiş yedekler olduğundan 549 Özel Fonlar hesabı bu fonlardan dolayı yedekler hesabında olduğu gibi çalışır. Yenileme Fonu, amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin satışından veya hasar halinde sigortadan alınan tazminatlar nedeniyle doğan karın bu iktisadi kıymetin yenilenmesi için belirli bir hesaba üç yıllığına alınmasıdır.

Geçmiş Yıllar Karları veya Zararları

İşletmenin geçmiş yıllar karları, öz kaynakları artırıcı, geçmiş yıllar zararları ise öz kaynakları azaltıcı unsurlardır.

Öz kaynakların bir unsuru olan geçmiş yıllar karları veya zararları Tek Düzen Hesap Planında aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

- Geçmiş yıllar karları
- Geçmiş yıllar zararları

Geçmiş yıllar karları: Geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve işletme sahibine veya ortaklarına dağıtılmış kârlardan ilgili yedek hesaplarına alınmayan tutarlardır. Bu tutarlar, “570 Geçmiş Yıllar Kârları” hesabında izlenir.

Geçmiş yıllar zararları: Geçmiş yıllar zararları, geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan dönem net zararlarıyla ilgili tutarlardır. Bu tutarlar, “580 Geçmiş Yıllar Zararları” hesabında izlenir.

Geçmiş dönem zararlarında dikkat edilmesi gereken nokta, zararın ticari zarar mı mali zarar mı olduğudur. Ticari zarar, şirketin faaliyeti sonucu dönem sonunda ortaya çıkarken mali zarar, Vergi Kanunlarında yer alan indirim ve istisnalardan dolayı ortaya çıkar.

Faaliyet Dönemi Karı veya Zararı

İşletme faaliyet dönemini kârla kapatırsa öz kaynak artar, zararla kapatırsa öz kaynak azalır.

Tek Düzen Hesap Planında işletmenin faaliyet dönemi sonucunda ulaştığı net karı veya zararı göstermek üzere öz kaynaklar bölümünde aşağıdaki unsurlar oluşturulmuştur:

- Dönem net karı
- Dönem net zararı

Dönem net karı: Dönem net kârı, işletmenin faaliyet dönemine ilişkin vergi sonrası “net kâr” tutarını ifade etmektedir. Bu tutar, “590 Dönem Net Kârı” hesabında izlenmektedir.

MUH104U-GENEL MUHASEBE II

Ünite 6: Öz Kaynaklar

İşletmenin tüm gelir ve giderleri “692 Dönem Net Kârı veya Zararı” hesabında toplandıktan sonra hesap alacak kalanı verirse bu kalan işletmenin karını göstermektedir. Bu karın dönem sonu bilançosunda görülebilmesi için “692 Dönem Net Kârı veya Zararı” hesabının borçlandırılarak kapatılması karşılığında, “590 Dönem Net Kârı” hesabına alacak kaydedilir. Bu hesaptaki kalan, yeni yılın açılış maddesinde “570 Geçmiş Yıllar Karları” hesabına devredilir.

Vergi Kanunlarında yer alan hükümlere istinaden vergilendirilmesi gereken karların, sermayeye eklenmesi veya özel fon hesabına alınması yasada belirlenen süre içinde (5 yıl) bu hesaptan çekilmemesi halinde vergilendirme yapılmaz. Ancak yasada belirlenen süre içerisinde ya da yasal olarak işletmeden çekilmesi yasaklanan karların, işletmeden çekilmesi veya başka ir hesaba nakledilmesi halinde bu işlemlerin yapıldığı yılın kazancı sayılmaktadır.

Dönem net zararı: Dönem net zararı, işletmenin faaliyet dönemine ilişkin net zarar tutarını ifade etmektedir. Bu tutar, “591 Dönem Net Zararı” hesabında izlenmektedir.

İşletmenin tüm gelir ve giderleri “692 Dönem Net Kârı veya Zararı” hesabında toplandıktan sonra hesap borç kalanı verirse işletme zarar etmiş demektir. Bu durumda hesabın kalanı, “591 Dönem Net Zararı” hesabına devredilerek kapatılır. Kalan ise yeni yılın açılış maddesinde “580 Geçmiş Yıllar Zararları” hesabına devredilir.

Giriş

Gelirler ve giderler işletme sahiplerinin haklarında artış ve azalış yaratan işlemler olduğu için sermaye üzerinde etkili olurlar. Diğer taraftan yeni ortak alınması, sermayenin azaltılması kararı gibi bir kısım sermaye hareketleri de sermaye üzerinde etkili olurlar. Sermayede değişim yaratan tüm gelir ve gider işlemleri ve sermaye hareketlerinin bir arada sermaye hesabı üzerinde izlenmesi, işletmelerin faaliyet sonuçlarını görmelerini zorlaştıracaktır. Bu bakımdan gelir ve giderlerin sermaye hesabı paralelinde açılan ayrı hesaplarda izlenmesi gerekir. Buna göre bir gider doğduğunda ilgili gider hesabının borç tarafına kaydedilirken, bir gelir doğduğunda ilgili gelir hesabının alacak tarafına kaydedilir.

Gelirler ve Muhasebeleştirilmesi

Gelir, hasılat ve kazanç kavramları birbirlerinin yerine kullanılsalar da ifade ettikleri anlamlar farklıdır. Gelir kavramı hasılat ve kazanç kavramlarını da kapsar.

Hasılat: Ortakların sermayeye katkıları dışında, öz kaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarıdır. Bu ekonomik yarar akışının hasılat sayılabilmesindeki ön şart, işletmenin bu faaliyetlerine kendi adına yapmış olmasıdır. Satışlar, ücretler, faiz, temettü ve isim hakları gibi çeşitli adlar taşımaktadır.

Kazanç: İşletmenin ana faaliyetlerinin ve ortaklarının katkısı dışında, öz kaynaklarda artış yaratan faydalardır.

Gelir: İşletmenin ana faaliyet konusuna giren mal veya ana faaliyet konusu dışında kalan varlıkların (faiz, kira, iştirak geliri vb.) satışından elde edilen değerlerin brüt tutarıdır.

Gelir tablosunda yer alan gelirler, ana faaliyet konusu ile ilgili işlemlerden ve ana faaliyet konusu dışındaki işlemlerden kaynaklanabilir. Bu iki farklı işlemin takip edildiği hesaplar da birbirinden ayrılmaktadır. Ana faaliyet konusu ile ilgili işlemler; 60. Brüt Satışlar Hesabı'nda ve alt hesaplarında, ana faaliyet konusu dışındaki işlemler ise 64. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar Hesabı ile 67. Olağan Dışı Gelir ve Karlar Hesabı'nda ve bunların alt hesaplarında takip edilmektedir.

Gelir kaynağı olan işlem ve olaylar şu şekildedir:

- Mal satışları,
- Hizmet sunumları,
- İşletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasından sağlanan faiz, isim hakkı ve temettüleri.

Mal Satışları: Mal satışından gelir elde edildiğinde, aşağıdaki koşullar yerine getirilmiş sayılır:

- Satış konusu malın mülkiyeti ile ilgili riskler ve yararlar işletme tarafından alıcıya devredilir.

- İşletme, satış konusu malın mülkiyeti ile ilgili yönetim hakkı ve kontrolünü kaybeder.
- Gelir tutarı ve bu gelire eşleştirilecek maliyet tutarı, güvenilir olarak belirlenebilmektedir.
- İşletmenin, işleme ilişkin ekonomik fayda sağlaması muhtemeldir.

Gelirler, alınan ya da alınacak bedelin gerçeğe uygun değeri ile kayda alınır. Gerçeğe uygun değer, bilgili ve istekli taraflar arasında, tarafların etki altında olmadıkları bir piyasada, bir varlığın el değiştirebileceği fiyat ve yükümlülüklerin yerine getirilmesine esas teşkil edecek meblağdır.

Satışların, peşin ya da vadeli olarak yapılmasına bağlı olarak hasılatla konu olan bedel, aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilir:

- Satışın karşılığı nakit ya da nakit benzeri değer olarak alınıyorsa, hasılatın gerçeğe uygun değeri, alınan nakit veya çek karşılığıdır,
- Satışın vadeli yapılması durumunda, satış gelirinin gerçeğe uygun değeri, vade farkından önceki tutardır.

Satışın vade farksız veya piyasa faiz oranının altında bir vade farkı eklenerek yapılması durumunda, satış bedelini gerçek değeri, satış bedelinin peşin değeridir. Hesaplanmasında da iki tür faiz oranı kullanılır:

- Alacakların bugünkü değerine indirgenmesinde kullanılan benzer kredi değerlemesine sahip işletmelerin faiz oranı,
- İlgili mal ve hizmetlerin satış fiyatını peşin fiyatına indirgeyen faiz oranı.

Satış bedelinin nominal tutarı ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark, faiz geliri olarak muhasebeleştirilir. Satış geliri üzerinden alınan vade farklarının esas itibarıyla faiz geliri olması nedeniyle, vadeli satışlarda satış bedeline eklenen vade farkları, satış hasılatı olarak değil faiz geliri olarak muhasebeleştirilir. Fakat vade farklarından kaynaklanan faiz gelirleri, ertelenmiş gelirdir ve bu gelir 125. Ertelenmiş Ticari Alacak Vade Farkı Hesabı'nda izlenmektedir.

Bir diğer önemli konu olarak mal satışlarına ilişkin hasılatın belirlenmesinde, işletmenin uyguladığı ticari iskonto ve miktar indirimleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Satış bedeli üzerinden yapılan iskontolar indirildikten sonraki kısım, gelir olarak muhasebeleştirilmelidir.

Hizmet Sunumları: Belirli bir süre içinde, sözleşmeye bağlanmış hizmetlerin gerçekleşmesidir. Hizmet sözleşmelerinde, hizmetin başlaması ile tamamlanması, aynı muhasebe döneminde gerçekleştiğinde herhangi bir sorun olmamaktadır. Fakat hizmet sunumu, birden fazla dönemde gerçekleşirse, gelirin kayda alınmasında genellikle kısmi tamamlanma yöntemi uygulanmaktadır. Böyle bir durumda her bilanço döneminde gerçekleşen hizmet miktarına denk düşen kısım gelir kaydedilip, bu

gelirin gerçekleşmesi için katlanılan maliyet de hizmet maliyeti olarak kaydedilmektedir.

Hizmet teslim bedelinin hasılat olarak kayda alınabilmesi için bu durumda gerekli olan koşullar şunlardır:

- Hasılat tutarı, güvenilir şekilde ölçülebilmelidir,
- İşletmenin işleme ilişkin ekonomik fayda sağlayacağı muhtemel olmalıdır,
- Bilanço tarihi itibarıyla, işlemin tamamlanma düzeyi güvenilir biçimde ölçülebilmelidir,
- İşlem için katlanılan maliyetler ile işlemin tamamlanması için gereken maliyetler, güvenilir biçimde ölçülebilmelidir.

Bu işlemin tamamlanma düzeyi ise şu yöntemlerle belirlenmektedir:

- Yapılan işe ilişkin inceleme yapılması,
- Bilanço tarihine kadar yapılan hizmetlerin, verilecek toplam hizmetlere oranının hesaplanması,
- İşlemin tahmini toplam maliyetleri içinde, bugüne kadar katlanılan maliyetlerin oranının hesaplanması.

Faiz, İsim Hakkı ve Temettüleri: İşletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasıyla ortaya çıkan diğer olağan gelir ve kar unsurlarıdır. Bu gelir ve karlar, şu durumlar gerçekleştiğinde muhasebeleştirilmektedir:

- İşletmenin işleme ilişkin ekonomik fayda sağlaması,
- Gelir tutarının doğruya yakın şekilde belirlenmesi.

Tahakkuk etmiş, ancak ödenmemiş faizi içeren bir menkul kıymet alındığında faiz tahsilatının edinme öncesi ve sonrası olarak dönemlere ayrılması gerekmektedir. Bu kapsamda, sadece edinme sonrası kısım gelir olarak kaydedilmektedir.

Gelir hesapları alacak tarafına kaydedilirken aşağıdaki durumlar söz konusu olabilir:

1. Gelir dönem içinde doğmuş ve aynı dönemde tahsil edilmiş olabilir
2. Gelir gelecek dönemde gerçekleşecek olup, içinde bulunulan dönemde tahsil edilmiş olabilir (peşin tahsil edilmiş gelirler): Gelirin tahsil edildiği dönemle ait olduğu dönem farklı olabilir. Dönemsellik kavramı gereği böyle bir durumda, dönem içinde tahsil edildiği halde gelecek dönemi ilgilendiren bazı gelirlerin (faiz, kira vb.) gelecek döneme kadar bir hesapta tutulması gerekir.

Örneğin kira gelirinin peşin tahsil edilmesi durumunda, tahsil edilen kiranın gelecek döneme/dönemlere ait bölümü, bu dönemin geliri olmadığından veya işletmenin kiralayana borcu olduğundan 380. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve 480. Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesaplarının alacağına izlenir. Kira gelirinin döneme ait olan

kısmı ise 649. Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabına kaydedilir.

3. Gelire cari dönemde hak kazanılmış olup, gelecek dönem/dönemlerde tahsil edilecek olabilir (gelir tahakkuku): Bilanço tarihi itibarıyla hak kazanılmış ancak henüz istenebilir hale gelmemiş gelirlerin, geliri isteme hakkı doğmadan, bir alacak hesabına borç yazılması gerekmektedir. Bu gelirlerin, gelir hesaplarına alınmasında kullanılmak üzere “Gelir Tahakkukları” hesabının borcunda izlenmesi uygun olmaktadır. Gelir nakden veya hesaben tahsil edildiğinde veya iptal edildiğinde, bu hesap alacaklandırılmaktadır.

Giderler ve Muhasebeleştirilmesi

Gider ve maliyet, birbirinden farklı iki kavramdır:

Gider: Mal ve hizmet satışı, üretim dışı işletme faaliyetleri ve işletmenin asıl faaliyetleri dışındaki işlemleriyle ilgili olarak ortaya çıkan, gelirlerle karşılaştırılan faydası tükenmiş maliyetlerdir. Bir başka deyişle, hasılat sağlamak amacıyla yapılan aktif tükenmelerdir.

Maliyet: İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmek için yaptıkları harcamaların, işletmeye bir varlık girişi sağlayarak aktifte artışa neden olan türüdür (mal alımı, sabit varlık alımı vb.). Giderde ise harcamalar aktifte herhangi bir artışa neden olmadığı gibi karşılıksız bir aktif tükenmesine neden olur (genel yönetim giderleri kapsamındaki harcamalar vb.).

Gider hesaplarının tümü, dönem içinde borç tarafına kayıt yapılarak muhasebeleştirilmektedir.

İşletmenin sermayesinde azalışa neden olan giderler, işletmelerin türüne, faaliyet çeşitliliğine ve büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. Giderler, ana faaliyet konusu ile ilgili giderler ve ana faaliyet konusu dışındaki giderler olarak ikiye ayrılmaktadır. Ana faaliyet konusu ile ilgili giderler; 62. Satışların Maliyeti Hesabı'nda ve alt hesaplarında, ana faaliyet konusu dışındaki giderler ise 63. Faaliyet Giderleri, 65. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar, 66. Finansman Giderleri ile 68. Olağan Dışı Gider ve Zararlar Hesabı'nda ve bunların alt hesaplarında takip edilmektedir.

Gider doğduğu zaman, ilgili gider hesabının borç tarafına kaydedilmektedir. Gerçekleşen giderler, dönemin gelirleri ile eşleştirildiğinde dönem boyunca elde edilen zar/zarar bulunmaktadır. Gider hesaplarının alacağına yapılan kayıtlarda şu durumlar söz konusu olabilir:

1. Gider dönem içinde doğmuş ve aynı dönemde tahsil edilmiş olabilir
2. Gider gelecek dönemlere ait olup, ödemesi cari dönemde peşin olarak yapılmış olabilir (peşin ödenmiş giderler): Giderin ödendiği dönemle ait olduğu dönem farklı olabilir. Dönemsellik kavramı gereği böyle bir durumda, dönem içinde ödendiği halde gelecek dönemi ilgilendiren bazı

MUH104U-GENEL MUHASEBE II

Ünite 7: Gelir ve Giderler

giderlerin (faiz, kira vb.) gelecek döneme kadar bir bilanço hesabında tutulması gerekir.

Örneğin kira giderinin peşin ödenmesi durumunda, ödenen bedelin gelecek döneme/dönemlere ait bölümü, bu dönemin gideri olmadığından veya işletmenin kiralayandan alacağı olduğundan 180. Gelecek Aylara Ait Giderler ve 280. Gelecek Yıllara Ait Giderler hesaplarının borcunda izlenir. Kira giderinin döneme ait olan kısmı ise dönem gideri olarak faaliyet giderleri kapsamında ilgili gider hesabına kaydedilir.

3. Gider cari dönemde doğmuş olup, ödemesi gelecek dönem/dönemlerde yapılacak olabilir (gider taahhuku): Bilanço tarihi itibarıyla doğmuş ancak henüz alacaklısı tarafından istenebilir hale gelmemiş giderlerin, gider hesaplarına alınmasında kullanılmak üzere 381. Gider Taahhukları hesabının alacağına izlenmesi uygun olmaktadır. Gider nakden veya hesaben ödendiğinde veya iptal edildiğinde, bu hesap borçlandırılmaktadır.

Vergi Matrahının Tespiti Açısından Gelirler ve Giderler

Bir işletmenin ticari kârı belirlenirken dönem içinde elde edilen tüm gelirler ile dönem içinde gerçekleşen tüm giderler kâr-zarar hesabına devredilir. Ancak dönem sonunda gelirlerin ve giderlerin Dönem kâr veya zarar hesabına devredildiklerinde ortaya çıkacak kârın vergi kanunları açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Vergi kanunları bazı gelirleri vergiden muaf tutarken bazı giderlerin dönem gelirinden indirilmesini kabul etmemektedir. Vergi kanunlarına göre vergiden muaf gelirler ile kanunen kabul edilmeyen giderler dikkate alınarak mali kâr hesaplanır.

Ticari kârdan vergi matrahını oluşturacak olan mali kârı hesaplamak için döneme ait vergiden muaf gelirler ticari kârdan indirilirken, kanunen kabul edilmeyen giderler ilave edilir. Vergi beyannamesi üzerinde bu işlemin yapılabilmesi için döneme ait vergiden muaf gelir ve kanunen kabul edilmeyen giderlerin ne kadar olduğunun bilinmesi gerekir. Bu amaçla dönem içinde gelir ve giderlerin kaydı sırasında bu kapsamdaki gelir ve giderler için ayrıca bir nazım hesap kaydı yapılarak, vergi beyannamesi düzenlenirken gerekli olacak bu bilgi muhasebe içinde üretilir.

